ECONOMISCHE AGENDA
SAMEN WERKEN

ONS
NIJ BEGUN
MAKEN WE SAMEN

13 juni 2025

Samenvatting

De Economische Agenda voor Groningen en Noord-Drenthe staat voor het versterken van samenwerking. Die samenwerking speelt zich af op vele fronten: tussen landelijke, regionale en Europese overheden, kennisinstellingen, bedrijven, inwoners en maatschappelijke organisaties. De agenda wordt dé aanjager van deze samenwerking gericht op het vergroten van het aanpassingsvermogen en de aantrekkelijkheid van de regio. Voor de Economische Agenda heeft het kabinet van 2026 tot 2056 jaarlijks 100 miljoen euro beschikbaar gesteld en een eenmalige impuls van 250 miljoen euro.

Economische Agenda
De Economische Agenda is een investeringskader voor de komende dertig jaar. In welke vakgebieden, sectoren en innovaties de economische groei de komende tien, twintig of zelfs dertig jaar plaats gaat vinden is nu nog niet te voorspellen. Daar houdt de Economische Agenda rekening mee. Deze agenda jaagt aan, stimuleert en stelt geld beschikbaar. Keuzes in deze agenda zijn naast de inbreng van inwoners, bedrijven, kennisinstellingen en vele organisaties in Groningen en Noord-Drenthe (mede) gemaakt op basis van een ambitieus toekomstbeeld en regioanalyses van Bureau Louter, RaboResearch, CBS, Atlas Research en de arbeidsmarktregio.

Economische analyse Groningen en Noord-Drenthe
De brede welvaart staat in onze regio onder druk en onze economie staat voor grote uitdagingen. De productiviteit en het verdienvermogen zijn hier lager dan in de rest van Nederland. Om dat te verbeteren, is het essentieel om meer talent te behouden, meer te innoveren en beter samen te werken. Tegelijk heeft onze regio ook unieke kwaliteiten en zijn er zijn volop kansen om de economie te versterken.

De ambitie: toekomstbeeld 2056
In 2056 is onze regio een plek met een brede welvaart en een levensstandaard boven het landelijk gemiddelde. Het is fijn om hier te wonen en leven. De vrijetijdseconomie is gegroeid. Daardoor zijn er meer voorzieningen en banen gekomen, vooral op het platteland. Onze regio is een internationaal knooppunt van innovatieve bedrijven in sectoren als gezondheid, voedsel en duurzame energie. We hebben de beste campussen. De gezondheidszorg is voorloper in Nederland en inwoners hebben letterlijk meer gezonde jaren. We eten gezond voedsel uit dit gebied. We zijn zelfbewust en trots op onze regio en herkennen die waardering ook bij bezoekers.

De vijf doelen van de Economische Agenda

1. Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.
2. Het verdienvermogen van de regio verhogen en bevorderen van ondernemerschap.
3. Meer talent ontwikkelen, dit talent beter benutten en aan de regio binden.
4. Meer kennis uit de regio verzilveren.
5. Versterken van ons regionale zelfbewustzijn en imago.

Om deze doelen te halen zet de Economische Agenda in op zowel breedte-investeringen, als investeringen in een aantal specifieke sectoren. In de agenda staan daarom vier brede, generieke en vijf thematische onderwerpen. De Economische Agenda is er voor éxtra investeringen. Het gaat niet om reguliere investeringen, grootschalige infrastructuur, openbaar vervoer of woningbouw. De doelen zijn vertaald in voorwaarden die we toepassen op twee soorten investeringen: generiek en thematisch.

Generieke investeringen

Brede, generieke inzet van investeringen vanuit de Economische Agenda gaan over overkoepelende investeringen op vier verschillende gebieden: 1) onderwijs, kennis en arbeidsmarkt, 2) ruimte voor bedrijvigheid, 3) digitalisering en 4) profilering.

Aanpak van onderwijs, kennis en arbeidsmarkt	• Leven lang opleiden en ontwikkelen van talent met focus op techniek, zorg en ondernemerschap. • Masterplan Campussen: brede investeringen in het kennis- en innovatie-ecosysteem. • Innovatieve interventies in Noord-, Oost- en Midden-Groningen voor een duurzaam inzetbare beroepsbevolking.
Aanpak van ruimte voor bedrijvigheid	• Ruimte voor bedrijvigheid: herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen. • Masterplan Regiocentra: levendige centra op verschillende plekken in de regio.
Aanpak van digitalisering	• Ontwikkelen en toepassen van nieuwe verantwoorde digitale technologieën in de regio, vooral op het gebied van data en kunstmatige intelligentie. • Breder gebruik van huidige en nieuwe digitale technologieën en verbeteren van digitale vaardigheden van midden- en kleinbedrijf (mkb).
Aanpak van profileren en positioneren van onze regio	• Het mkb als gelijkwaardige gesprekspartner van grote bedrijven, overheden en kennisinstellingen. • Ambitieuzere en structurele marketing van de regio, nationaal en internationaal.

Thematische inzet
Naast de brede, generieke inzet zijn er vijf specifieke thema's waarin de Economische Agenda investeert: duurzame energie, gezondheid, landbouw, industrie en vrijetijdseconomie.

Aanpak van duurzame energie	• Investeringen in duurzame energiesystemen voor het regionaal bedrijfsleven. • Uitbouwen en verzilveren van de brede kennis van energie, via Masterplan Campussen.
Aanpak van gezondheid	• Investeringen in medische technologie en gezondheidsdata. • Interventies ontwikkelen op het gebied van preventie en een gezonde leefstijl. • Aanjagen van nieuwe ondernemingen die innovaties ontwikkelen. • Specifieke aandacht voor Noord-, Midden- en Oost-Groningen vanwege gezondheidsachterstand.
Aanpak van landbouw	• Investeren in ontwikkelingen die zorgen voor meer verdienvermogen met positieve impact op de natuur. • Aanjagen van innovatie en gebruik van regionale producten
Aanpak van industrie	• Investeren in de transitie naar schone en groene industrie, zowel steunen van bestaande bedrijven als het aantrekken van nieuwe. • Inzet op chemische procesindustrie, maritieme maakindustrie en biobased materialen.
Aanpak van vrijetijds-economie	• Vrijetijdseconomie als sector ambitieus ontwikkelen. • Cofinanciering van een regiodekkend programma, met kansen voor het uitbreiden en versterken van dagrecreatie, hoogwaardige verblijfsaccommodaties en zakelijk toerisme.

Uitvoering: Samen Werken
We zetten de Economische Agenda samen met overheden, kennisinstellingen en bedrijven in Groningen en Noord-Drenthe actief in gang. Verderop in de agenda beschrijven we hoe deze samenwerking - de zogeheten triple-helixstructuur - is vormgegeven. In 2025 vertalen we de thema's uit de Economische Agenda naar een eerste concreet uitvoeringsplan. Tegelijk zorgen we ervoor dat de uitvoeringsstructuur staat én werkt.

Inhoudsopgave

Samenvatting 1

Begrippenlijst 6

1 Voorwoord 13

2 Wat is de Economische Agenda? 16

3 Analyse van de regionale economische structuur 18

4 Toekomstbeeld Groningen en Noord-Drenthe in 2056 29

5 Doelen 33

6 Voorwaarden en inhoudelijke inzet 41
6.1 Voorwaarden 42
6.2 Generieke inzet 44
Onderwijs, kennis en arbeidsmarkt 45
Ruimte voor bedrijvigheid 49
Digitalisering 52
Profilering 54
6.3 Thematische inzet 57
Duurzame energie 57
Gezondheid 60
Landbouw 62
Industrie 64
Vrijetijdseconomie 68

7 Uitvoering: samen werken 73
7.1 Uitvoeringsstructuur 74

8 Financierings- en adviesinstrumenten en regeldruk 79

9 Monitoring: wanneer is de agenda een succes? 82

10 Vervolg 90

Literatuur 92

Colofon 96

Begrippenlijst

Adaptief vermogen
Het vermogen van systemen, organisaties of gemeenschappen om zich aan te passen aan veranderende en nieuwe omstandigheden, bijvoorbeeld in de context van technologische ontwikkelingen of klimaatverandering.

Agrotoerisme
Toerisme gericht op het bezoeken van en verblijven bij boerderijen en andere agrarische ondernemingen.

Artificial Intelligence (AI)
De Engelse benaming voor het begrip ‘kunstmatige intelligentie’. Zie hier-voor de toelichting op het begrip ‘kunstmatige intelligentie’ verderop in deze begrippenlijst.

Biobased
Materialen die hoofdzakelijk bestaan uit natuurlijke/organische grondstoffen. Denk hierbij aan hout, bamboe of hennepvezel.

Biomedische technologie
De toepassing van technologieën in de medische sector om ziekten te diagnosticeren, behandelen en voorkomen, inclusief de ontwikkeling van medische apparaten en therapieën.

Biomoleculaire celtechnologie
Technologie die zich richt op het begrijpen en aanpassen van biomoleculen (zoals DNA en eiwitten) in cellen, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van nieuwe medicijnen en behandelingen.

Brede welvaart
Dit gaat over wat mensen belangrijk vinden als het gaat om welvaart. Deze term is ontwikkeld als alternatief voor het meten van welvaart in puur economische termen uitgedrukt in euro’s. Naast de economische aspecten kijkt brede welvaart ook naar onder andere gezondheid, leefomgeving, staat van de natuur, vrijetijdsbesteding, onderwijs en tevredenheid met het leven.

Campus
Een plek waar bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden gevestigd zijn en samenwerken op het gebied van onderzoek, ontwikkeling van technologie en andere innovaties gericht op toepassing in het bedrijfsleven. Een campus bevat vier kernelementen: (1) focus op R&D en/of technologie-gedreven activiteiten van bedrijven, (2) fysieke hoogwaardige vestigingsmogelijkheden en onderzoeksfaciliteiten, (3) aanwezigheid van een mbo-, hbo- en/of wo-instelling als kennisdrager en (4) actieve en open innovatie.

Chemische procesindustrie
Industrie die grondstoffen door gebruik van chemische processen tot een eindproduct maakt. Dit gaat bijvoorbeeld om eindproducten zoals kunststoffen en geneesmiddelen.

Circulariteit
Het hergebruiken van producten, materialen en onderdelen om zo rest- en afvalstromen opnieuw te gebruiken in plaats van weg te gooien.

Cofinanciering
Wanneer cofinanciering wordt gevraagd, betekent dit dat de partijen ook uit eigen middelen en/of andere fondsen geld moeten inbrengen.

Dragon’s Den
Ondernemers presenteren hun ideeën aan investeerders om financiële steun te krijgen voor hun bedrijf of product.

Durfkapitaal
Een financieringsvorm waarbij investeerders kapitaal verstrekken aan startups en snelgroeiende bedrijven met veel potentie. In ruil voor de investering krijgen zij vaak aandelen en soms inspraak in de bedrijfsvoering. Deze investeringen hebben een hoog risico: maar kunnen in potentie ook een stuk meer opleveren dan traditionele investeringen.

Ecosysteem
Ondernemerschap staat niet op zichzelf maar is afhankelijk van (diverse factoren en partijen) onder andere kennis, sociale netwerken, kapitaal, cultuur en wet- en regelgeving. Dit ecosysteem, ook wel ecosysteem voor ondernemerschap genoemd, benadrukt de onderlinge afhankelijkheid van deze elementen en de context waarin ondernemerschap kan plaatsvinden.

Elektrolyser
Een fabriek die water splitst in waterstof en zuurstof door middel van elektriciteit. Dit is essentieel in de productie van groene waterstof.

Executiekracht
Executiekracht - ook wel uitvoeringskracht - gaat over het vermogen waarin organisaties in staat zijn om hun ideeën en/of beleid effectief uit te voeren zodat dit tot merkbaar resultaat leidt in de praktijk.

Gamechanger
Dit beschrijft iets (een persoon, idee, ontwikkeling of gebeurtenis) dat een bestaande situatie ingrijpend verandert, bijvoorbeeld een innovatief product of technologie die de markt drastisch verandert.

Gemeenschappelijke regeling (GR)
Een formele samenwerking tussen verschillende overheden, vaak bedoeld om bepaalde diensten gezamenlijk uit te voeren of een gezamenlijk doel te bereiken.

Generiek
Generiek betekent een benadering die breed toepasbaar is of niet specifiek gericht op één toepassing.

High-tech maakindustrie
De sector die zich richt op de productie van geavanceerde technologieën en producten, vaak met een hoog innovatief en technisch gehalte.

Human Capital
Het geheel aan kennis, vaardigheden, ervaring en capaciteiten die mensen meebrengen in een organisatie of maatschappij.

Hydrogen Valley
Onze regio is de eerste die het officiële Europese predicaat 'Hydrogen Valley' heeft gekregen omdat hier een ecosysteem is dat zich richt op de ontwikkeling en toepassing van waterstoftechnologieën.

Kapitaalintensief
Een bedrijf of sector die veel geld en middelen (kapitaal) nodig heeft om te produceren in verhouding tot de hoeveelheid arbeid die er wordt ingezet.

Kennis- en innovatie ecosysteem
Het netwerk waarin kennis van kennis-instellingen en bedrijven samenkomen en uitgewisseld worden. Campussen dragen bij aan de ontwikkeling van deze ecosystemen.

Klimaatadaptatie
Het aanpassen van de omgeving en menselijke activiteiten aan de gevolgen van klimaatverandering, zoals hitte-stress, droogte, wateroverlast en overstromingen.

Kunstmatige intelligentie (AI)
Technologie die machines in staat stelt om taken uit te voeren die normaal gesproken menselijke intelligentie vereisen, zoals leren, redeneren en beslissingen nemen. De Engelse term voor kunstmatige intelligentie is 'Artificial Intelligence', afgekort 'AI'.

Life sciences
Life sciences - ook wel 'levens-wetenschappen' - omvat de weten-schappelijke disciplines die gaan over levende organismen en levensprocessen. Hieronder vallen onder meer biologie en geneeskunde.

Industrieel proceswater
Water dat wordt gebruikt in industriële processen, zoals in de productie van chemicaliën, energie of voedsel.

Innovatie-ecosysteem
Het geheel van bedrijven, onderzoek-instellingen, overheden en andere partijen die samenwerken om innovaties te ontwikkelen en de verspreiding van nieuwe ideeën te bevorderen.

Intergenerationele armoede
Armoede die van generatie op generatie wordt doorgegeven, waarbij families in armoede blijven ondanks inspanningen om hun situatie te verbeteren.

Maritiem
Dit omvat alles wat met schepen, scheepvaart, havens en de bij-behorende (maak)industrie te maken heeft.

Metropool
Een grote stad of stedelijk gebied dat een centrale rol speelt in de economie, cultuur en politiek van een regio.

Milieuruimte
De ruimte die volgens regelgeving beschikbaar is voor economische ontwikkeling en menselijke activiteiten, om de schade aan milieu te minimaliseren en onomkeerbare schade te voorkomen.

Openbaar lichaam
Een organisatie die door de overheid is opgericht met een gemeenschappelijke regeling en verantwoordelijk is voor bepaalde publieke taken.

Precisielandbouw
Het gebruik van technologieën zoals GPS en sensoren om landbouw-processen nauwkeuriger te maken, zodat processen efficiënter en duurzamer worden, bijvoorbeeld bij het toedienen van water of meststoffen.

Procestechnologie
Technologieën die worden toegepast in industriële processen om de productie van goederen efficiënter te maken.

Return on Investment (ROI)
Return on Investment ontstaat in een situatie dat iets of iemand geld investeert in bijvoorbeeld een bedrijf. Als er sprake is van een positieve Return on Investment, dan houdt dat in dat diegene die een investering heeft gedaan, geld verdient aan die investering. De investeerder krijgt dan geld terug ('return') voor de gedane investering ('investment').

Research en development (R&D)
Onderzoek naar en ontwikkeling van nieuwe producten, diensten of technologieën, vaak uitgevoerd door bedrijven (private R&D) en/of kennisinstellingen (publieke R&D).

Revitalisering
Het opknappen of vernieuwen van verouderde of verwaarloosde terreinen, bijvoorbeeld stedelijke herontwikkeling of het revitaliseren van achtergestelde bedrijfsterreinen.

Revolverend
Een financieringssysteem waarbij het rendement op investeringen, de opbrengsten van verkoop van aandelen of de rente op leningen opnieuw wordt ingezet voor andere projecten.

Sectorstructuur
De manier waarop een specifieke sector is georganiseerd, inclusief de verschillende bedrijven, instellingen en markten die samen de sector vormen.

Semiconductor (halfgeleider)
Een materiaal met specifieke eigenschappen tussen die van een geleider en een isolator. Dit betekent dat het elektriciteit wel kan geleiden, maar in mindere mate dan een geleider. Dit is essentieel voor bijvoorbeeld chips en computers.

Signaalindicator
Maatstaven of indicatoren die helpen bij het identificeren van trends of belangrijke ontwikkelingen in een economie, sector of organisatie.

Single-stakeholder
Een situatie waarin één partij (bijvoorbeeld een bedrijf of overheid) het grootste deel van de verantwoordelijkheid draagt en initiatief neemt voor een project of initiatief, in tegenstelling tot een gedeelde verantwoordelijkheid.

Sleuteltechnologieën
Technologieën die van cruciaal belang zijn voor de ontwikkeling van nieuwe producten of industrieën, bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie, nanotechnologie of biotechnologie.

Startkwalificatie
Een havo, vwo, mbo-niveau 2 of een hoger diploma. Met een startkwalificatie heeft iemand meer kans op het krijgen van een baan.

Start-ups / scale-ups
Start-ups zijn jonge, innovatieve bedrijven die vaak snel groeien. Scale-ups zijn een fase verder: bedrijven die al succesvol zijn en zich verder willen uitbreiden.

Substitutie
Het vervangen van een product, proces of geldstroom door een alternatief. In het geval van producten en processen vaak gericht op duurzame of efficiëntere alternatieven. Bij geldstromen gaat het vaak om bezuinigen op eigen inzet door deze te vervangen met externe middelen.

Triple helix
Een model voor samenwerking tussen kennisinstellingen, bedrijven en overheden om innovatie te bevorderen.

Waterstofketen
Het proces van het produceren, opslaan, transporteren en gebruiken van waterstof.

Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR)
De wet waarin samenwerking tussen overheden in de vorm van een gemeenschappelijke regeling wordt geregeld.

1 Voorwoord

Het kabinet heeft in haar reactie ‘Nij Begun’ op het rapport van de parlementaire-enquêtecommissie ‘Groningers boven gas’ erkend dat de Rijksoverheid een ereschuld heeft aan de inwoners van de provincie Groningen en de drie Noord-Drentse gemeenten. Dit vanwege de jarenlange achterstelling en ernstige gevolgen van de gaswinning. Naast een aantal concrete maatregelen om de schadeafhandeling en versterking milder, makkelijker en menselijker te maken, is in de reactie de opdracht opgenomen om een Sociale en Economische Agenda op te stellen. Het doel van deze agenda’s is om de brede welvaart binnen een generatie (dertig jaar) te verhogen naar het landelijk gemiddelde. Voor de regio is vanuit de Economische Agenda vanaf 1 januari 2026, gedurende dertig jaar, een bedrag van 100 miljoen euro per jaar gereserveerd en 250 miljoen euro eenmalig. Deze opdracht vormt de basis van de inzet vanuit de Economische Agenda. Hier zijn de doelen, voorwaarden en de inzet op gericht. Voor de Economische Agenda heb ik in maart 2024 de opdracht als kwartiermaker namens Rijk en regio aanvaard.

Omdat de regio niet uniform is, is de inzet van de Nij Begun-gelden dat ook niet. Er is speciale aandacht voor de opgaven in Noord-, Midden- en Oost-Groningen, waar de economische structuur een andere dynamiek kent en de achterstand ten opzichte van het landelijk gemiddelde groter is. Er is daarin een groot verschil waarneembaar ten opzichte van het economisch krachtige centrum Metropool Groningen, bestaande uit de stad en dagelijkse bewegingen van en naar de stad.

De opdracht om een Economische Agenda van dertig jaar op te stellen biedt weinig houvast. We hebben geen beeld welke sectoren in de onderhavige periode tot bloei gaan komen en welke bedrijven over dertig jaar geen relevantie meer zullen hebben. Evenmin weten we hoe ‘arbeid’ er dan uit zal zien. Als we eenzelfde periode terugkijken bestond Google niet, was er geen iPhone en reden we nog niet in elektrische auto’s. Een ruime meerderheid van de Nederlanders dacht eind jaren negentig nog dat ze geen mobiele telefoon zouden gaan gebruiken. We weten inmiddels beter.

Technologische innovaties volgen elkaar in een hoog tempo op, met grote impact in de samenleving. Dit gaat zelfs exponentieel snel als we het in een wat langer historisch perspectief plaatsen. De onzekerheid hierover maakt dat de agenda zich in belangrijke mate richt op twee zaken: het versterken van het innovatievermogen en het ontwikkelen van ecosystemen om het adaptief vermogen in de regio te vergroten. Ook laten we vanuit het huidig perspectief

financieel ruimte om nieuwe inzichten en toekomstige projecten en programma's te kunnen initiëren en ondersteunen.

Binnen de agenda staan landelijke en zelfs wereldwijde uitdagingen centraal. Voorheen vanzelfsprekende voorwaarden voor bedrijvigheid zoals de beschikbaarheid van energie, ruimte (inclusief milieuruimte), voldoende zoet water, gekwalificeerde werknemers en toegang tot kapitaal staan onder zware druk. Tekorten bedreigen de economische doorontwikkeling van bedrijven, maar lijken onze regio ook relatieve voordelen te bieden. Er is hier bijvoorbeeld ruimte, de bevolkingsdichtheid is laag, we hebben een goede internationale geografische ligging aan het water en we hebben toonaangevende kennisinstellingen.

Het karakter van de ereschuld vraagt om een zeer zorgvuldige besteding. Voorop staat dat het succes staat of valt bij de milde, makkelijke en menselijke afhandeling van schade en versterking. Als dat niet gebeurt, zal elk perspectief op een wankel fundament staan. Dat is het uitgangspunt. Het geld voor de Economische Agenda vormt vooral een plus op het reguliere economische proces en is niet bedoeld om bestaande private en publieke financieringsprocessen en/of bedrijfsrisico's te vervangen. Dit zou het effect van de ereschuld schaden. Aan de besteding van Nij Begun-middelen mogen dan ook hogere eisen worden gesteld.

Naast de genoemde zorgvuldigheid vragen de huidige economische situatie en technologische ontwikkelingen ook om het nemen van gecalculeerde risico's. Dat hoort bij investeren en ondernemen. Voor een deel zal er geïnvesteerd moeten worden zonder een duidelijk zicht op het einddoel. Een aantal investeringen zal absoluut een verschil maken, terwijl andere projecten mogelijk niet het beoogde resultaat opleveren. Anderzijds kunnen door een toevallige samenloop van omstandigheden ook economische kansen ontstaan bij investeringen. Het is van belang hier open over te zijn.

De Economische Agenda voor Groningen en Noord-Drenthe staat voor samenwerking. Samenwerken doe je om resultaten te bereiken. Ofwel: individuen of groepen die hun vaardigheden, ideeën en inspanningen bundelen om een gezamenlijk doel te bereiken. Het is belangrijk om gezamenlijk de urgentie van onze maatschappelijke opgaven te delen. En ieders rol daarin te benoemen en waarderen. Als kwartiermaker geloof ik dat de versterking van de samenwerking tussen landelijke, regionale en Europese overheden, kennisinstellingen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en onze inwoners de sterkste basis vormt voor onze gezamenlijke Economische Agenda. Zelfs meer nog dan het vooruitzicht van investeringsgelden ter compensatie van de ereschuld die Nederland aan Groningen en Noord-Drenthe heeft. Deze samenwerking komt niet vanzelf en met enige historische kennis over onze regio is dat goed te verklaren. De beschikbare middelen zijn vooral aanjager van de gewenste en benodigde samenwerking.

Deze agenda is met recht een gezamenlijk product. Met geweldige teamleden vanuit ministeries, regionale overheden en Nationaal Programma Groningen zijn we als 'de kwartiermakerij Economische Agenda' aan de slag gegaan.

Om een brede coalitie te vormen voor de agenda en de bijbehorende uitvoeringsorganisatie zijn het afgelopen jaar meerdere congressen bezocht, werkbezoeken afgelegd en vooral zeer veel gesprekken gevoerd met ondernemers, bestuurders, belangenorganisaties, inwoners (waaronder veel jongeren en scholieren), kennisinstellingen en diverse andere experts uit de praktijk en de wetenschap. Zowel individueel als in groepen bijeen. Alle uitgevraagde onderzoeken en bestuurlijke tussenproducten zijn online gepubliceerd. Groningers en Noord-Drenten zijn daarover via inloopsessies en digitale participatie naar hun mening gevraagd.

Opvallend veel mensen en partijen hebben daarin over het eigen belang heen durven kijken en groot durven denken. Alleen met die inzet is het gelukt om binnen negen maanden een inhoudelijk breed gedragen Economische Agenda met advies voor de uitvoering op te leveren.

Ik kijk terug op een zeer energiek en intens proces en spreek mijn oprechte dank uit aan allen die met inhoudelijke raad, daad en kritische zin ons team terzijde stonden. In het bijzonder dank ik mijn team, de bestuurlijke trekkers van de agenda, Koen Schuiling en Mirjam van 't Veld, alle stuurgroepleden alsmede Henk Nijboer en zijn team van de Sociale Agenda voor de prettige samenwerking.

Er is alle reden om met veel vertrouwen vooruit te kijken.

Samen klaar voor een Nij Begun!

Jakob Klompien, kwartiermaker Economische Agenda

2 Wat is de Economische Agenda?

De Economische Agenda geeft richting aan hoe we de komende dertig jaar 100 miljoen euro per jaar willen investeren in Groningen en Noord-Drenthe. Om tot dit plan te komen, zijn verschillende onafhankelijke onderzoeken gedaan naar de economische structuur van de regio. Ook is een ambitieus toekomstbeeld opgesteld. Het resultaat is een richtinggevend investeringskader met vijf doelen die worden vertaald in:

- Algemene voorwaarden die gelden voor investeringen vanuit de middelen van de Economische Agenda.
- Een generieke inzet op onderwijs, kennis en arbeidsmarkt, ruimte voor bedrijvigheid, digitalisering en profilering.
- Een thematische inzet op duurzame energie, gezondheid, landbouw, industrie en vrijetijdseconomie.

De Economische Agenda zet in op gerichte samenwerking tussen alle betrokken partijen en wil bijdragen aan tastbare en meetbare maatschappelijke meerwaarde op bovengenoemde gebieden.

De agenda fungeert als een ontwikkelmotor die voortdurend inspeelt op actuele ontwikkelingen. Deze stimulerende rol is ook zichtbaar in de uitvoering: flexibel, proactief en wendbaar, maar altijd met de lange termijn in het vizier. De Economische Agenda is bedoeld als een aanvulling op bestaande en reguliere activiteiten, fondsen en programma's van overheden, bedrijven, kennisinstellingen en samenwerkingsorganisaties. Door hen met elkaar te verbinden en samenwerking te stimuleren, kunnen we samen meer bereiken. Met jaarlijks 100 miljoen euro uit de Economische Agenda, op een regionaal investeringsvolume van 6,5 miljard euro per jaar, is deze samenwerking noodzakelijk om écht het verschil te maken.

De agenda is geen lijst van te financieren projecten of programma's. Toch zijn er voor drie belangrijke onderwerpen wel bedragen gereserveerd: campusontwikkeling, regiocentra en de vrijetijdseconomie. Het investeren in campussen is erg belangrijk. Het zijn dé plekken waar bedrijven, onderwijs en kennisinstellingen samenkomen en samenwerken aan innovatie. Het is belangrijk dat de regiocentra buiten de stad Groningen hun economische functie kunnen blijven vervullen. We kijken hierbij extra naar Noord-, Midden- en Oost- Groningen, omdat de economie daar minder sterk is dan in gebieden dichter bij de stad.

Vrijetijdseconomie biedt veel kansen. Door ons landschap, erfgoed en (cultureel) aanbod te verbeteren, kunnen we ook de economie versterken. Op dit gebied lopen we nog achter op andere regio's.

De Economische Agenda is er niet voor investeringen in grootschalige infrastructuur, openbaar vervoer en woningbouw. Niet omdat ze niet belangrijk zijn. Integendeel: uit onderzoek blijkt dat goede bereikbaarheid en voldoende woningen cruciaal zijn voor een sterke economie. Maar zulke investeringen vragen té veel geld om vanuit het beschikbare budget het verschil te kunnen maken. De verantwoordelijkheid hiervoor laten we waar die hoort: bij de landelijke en regionale overheden. Welke rol de Economische Agenda wél kan spelen voor deze thema's wordt uitgewerkt in de uitvoering.

In 2025 werken we de Economische Agenda uit. Dit gebeurt in een uitvoeringsplan waarvoor vanaf 2026, gedurende dertig jaar, 100 miljoen euro per jaar gereserveerd is.

Samenhang Sociale Agenda en Economische Agenda
Het vergroten van de brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe is het centrale doel van de Sociale en Economische Agenda. Dat betekent: ervoor zorgen dat mensen hier prettig kunnen wonen en werken, een goed inkomen kunnen verdienen en zich verbonden voelen met hun omgeving. Hoewel beide agenda's bijdragen aan hetzelfde doel, verschillen ze duidelijk van elkaar. De Sociale Agenda richt zich op de financiering van een aantal specifieke inhoudelijke programma's. De Economische Agenda biedt vooral een kader voor investeringen, waarmee de ontwikkeling van projecten en programma's wordt gestimuleerd.

De *Economische Agenda* richt zich op investeringen die de economische structuur van de regio versterken. Daarbij gaat het om het vergroten van het regionaal verdienvermogen, het stimuleren van ondernemerschap en het ontwikkelen en benutten van talenten in de regio. Ook speelt het verzilveren van kennis een belangrijke rol. Dit betekent dat de kennis die aanwezig is wordt toegepast in de praktijk.

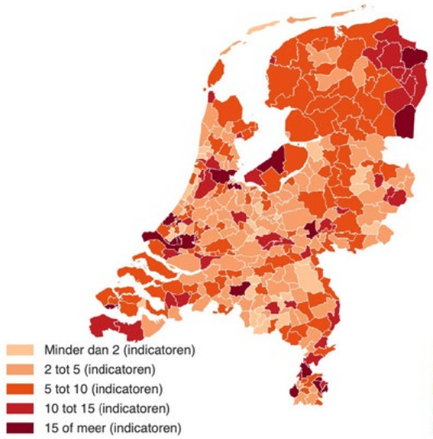
De *Sociale Agenda* investeert structureel in gemeenschapszin en trots en zorgt dat problemen vaker worden voorkomen. De Sociale Agenda pakt een aantal fundamentele maatschappelijke problemen aan, zoals schulden, onderwijsachterstanden, (mentale) gezondheidsproblemen, intergenerationele armoede en laaggeletterdheid.

3 Analyse van de regionale economische structuur

Om een ambitieuze Economische Agenda op te stellen, is het belangrijk om te weten waar we vandaan komen en waar we nu staan. Daarom is een analyse gemaakt van de economische structuur in Groningen en Noord-Drenthe. Deze is gebaseerd op bestaand onderzoek en op nieuwe onderzoeken die speciaal voor deze agenda zijn uitgevoerd. Voor de analyse is gekeken naar meerdere onderdelen: de brede welvaart, de sociaaleconomische structuur, de regionale sectorstructuur, de arbeidsmarkt en het innovatievermogen in Groningen en Noord-Drenthe.

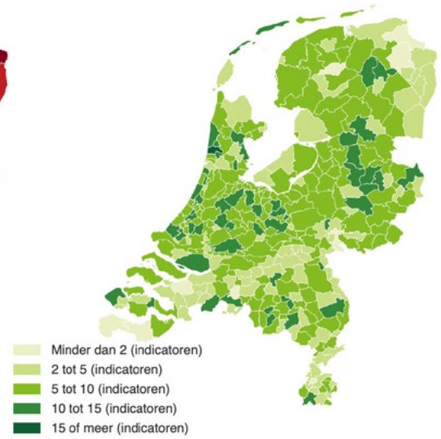
Brede welvaart
Brede welvaart gaat niet alleen over inkomen, winst en omzet, maar ook over andere aspecten die mensen belangrijk vinden in het leven. Brede welvaart is op verschillende manieren te meten. Uit onderzoeken van Bureau Louter, Atlas Research, RaboResearch en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komt steeds hetzelfde beeld naar voren: in grote delen van de provincie Groningen en Noord-Drenthe staat de brede welvaart onder druk. Tegelijkertijd zijn er binnen de regio duidelijke verschillen. Dat is goed te zien op de kaarten hieronder.

LAGE SCORES OP INDICATOREN BREDE WELVAART PER GEMEENTE

Bron: CBS (2024)

HOGE SCORES OP INDICATOREN BREDE WELVAART PER GEMEENTE

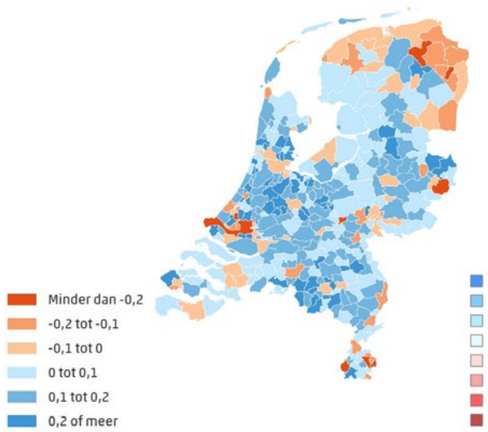

Bron: CBS (2024)

De kaarten op de vorige pagina maken duidelijk dat Groningen ten opzichte van andere regio's laag scoort op brede welvaart. De rode kaart laat zien dat de regio laag scoort op een groot aantal van de brede-welvaartindicatoren van het CBS, de groene kaart laat zien dat de regio tegelijk op slechts weinig van deze indicatoren hoog scoort. Gelijktijdig behoort de brede welvaart in grote delen van Noord-Drenthe tot het hoogste niveau van Nederland. Vooral in Noord-, Oost- en Midden-Groningen bestaat een combinatie van sociale en economische uitdagingen.

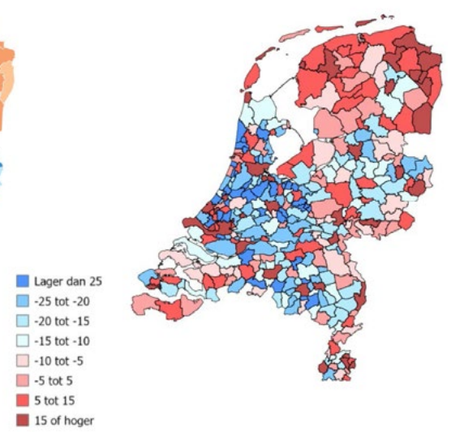
De CBS-score, die een combinatie weergeeft van welvaart, opleidingsniveau en arbeidsdeelname, laat grote regionale verschillen zien. Ook het aantal uitkeringen per gemeente bevestigt dit beeld. Dit is goed te zien in de kaarten hieronder.

WELVAART, OPLEIDINGSNIVEAU EN ARBEIDSMARKTDEELNAME (SES-WOA)

Bron: CBS (2019)

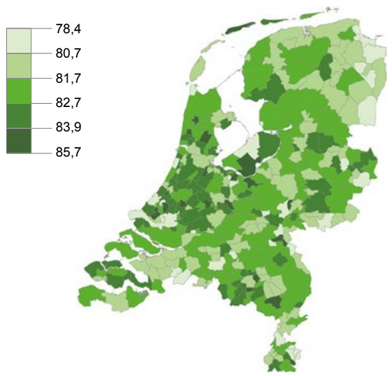
UITKERINGEN DIE GEMEENTEN IN 2023 ONTVINGEN TER ONDERSTEUNING VAN DE BEVOLKING

Bron: Coelo (2023)

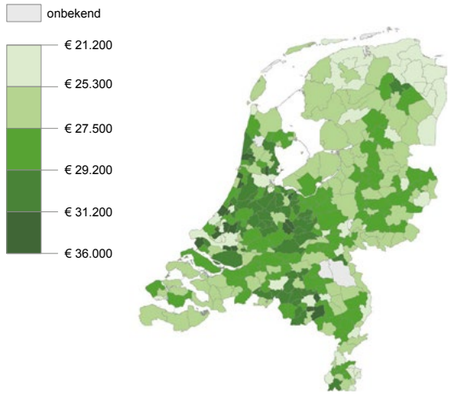
De verschillende onderdelen van brede welvaart hangen sterk met elkaar samen. Gezondheid, werk, inkomen, tevredenheid met het leven en het voorzieningenniveau beïnvloeden elkaar. De kaarten op de volgende pagina laten dat goed zien: gebieden met lage inkomens hebben vaak een duidelijk lagere levensverwachting.

LEVENSVERWACHTING BEVOLKING PER GEMEENTE, 2020

Bron: CBS (2022)

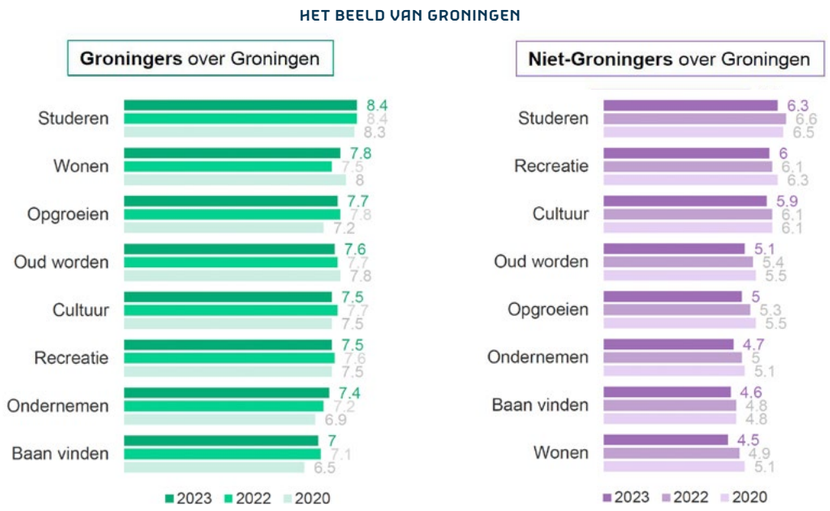
MEDIAAN BESTEEDBAAR INKOMEN PER GEMEENTE, 2020

Bron: CBS (2022)

Het beeld van brede welvaart in de regio heeft ook zijn weerslag in regionale imagoscores[1]. Wat hierbij opvalt is het negatieve zelfbeeld. Cijfers en associaties van inwoners buiten de regio zijn positiever dan wat inwoners van de regio verwachten.

HET BEELD VAN GRONINGEN

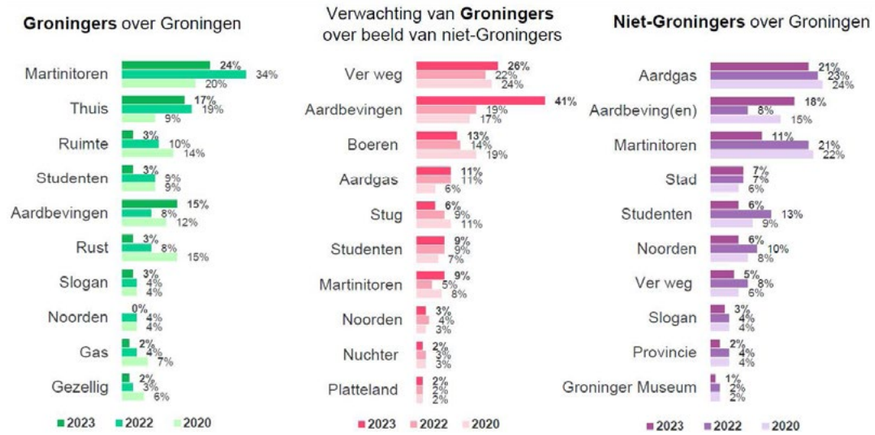

(van 0-10, dus geen rapportcijfers)

Bron: Imagomonitor (2023)

1 Zie de onderzoeken van RaboResearch (2024), Atlas Research (2024) en Bureau Louter (2024).

SPONTANE ASSOCIATIES BIJ GRONINGEN

Bron: Imagomonitor (2023)

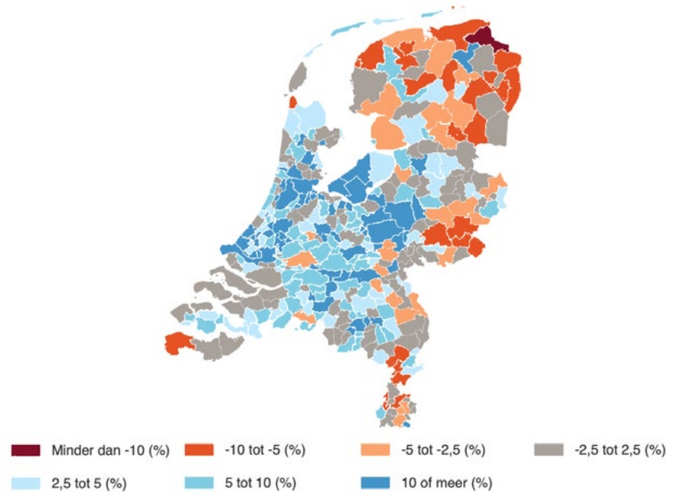
Regio van twee snelheden

De regio kenmerkt zich volgens Atlas Research (2024) door twee economische snelheden. De stad Groningen groeit bovengemiddeld en trekt dagelijks veel forenzen uit omliggende dorpen en steden. Deze kernen zijn economisch sterk op de stad Groningen georiënteerd en kenmerken zich door sectoren met veel kenniswerk en groeipotentie.

Daarentegen heeft het gebied eromheen, vooral Noord-, Midden- en Oost-Groningen, te maken met een krimpende beroepsbevolking met grote sociale uitdagingen. Dit deel van de regio profiteert nog onvoldoende mee op de economische kracht van de stad Groningen.

Vergrijzing, ontgroening en bevolkingskrimp zijn uitdagingen voor vrijwel de hele regio. Het voorzieningenniveau in de regio staat hierdoor onder druk, laat Bureau Louter zien. Het Planbureau voor de Leefomgeving (2024) beschrijft dat verschillende onderzoeken aantonen dat zwakkere regio's weinig profiteren van investeringen in de economisch sterke regio's. En dat investeringen in zwakke regio's juist gedeeltelijk terechtkomen in de sterkste regio's. De grote uitdaging is om de economische kracht te laten werken voor de hele regio.

BEVOLKINGSGROEI TUSSEN 2021 EN 2035 (PROGNOSE)

Bron: CBS (2021)

Regionale sectorstructuur

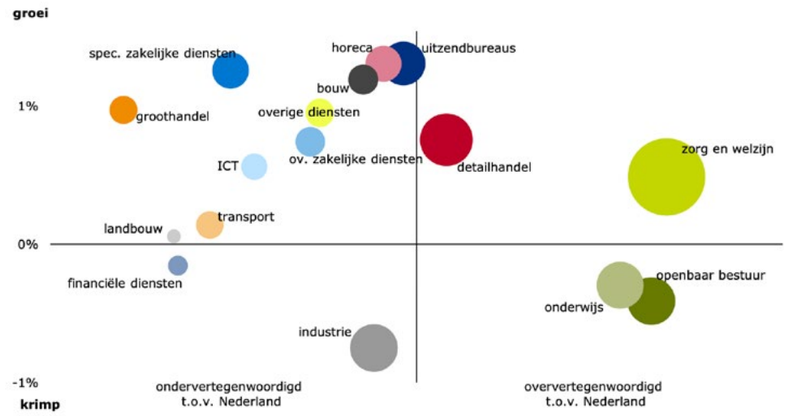
De regionale economische structuur kenmerkt zich door een specialisatie in verschillende overheidsdiensten zoals publieke zorg, onderwijs en welzijnszorg. Zakelijke dienstverlening speelt voor de regio een steeds belangrijkere rol, met een bovengemiddelde groep gericht op onderzoek en ontwikkeling (R&D) en ICT. Deze kennisintensieve, dienstverlenende sectoren stuwen de economie in dit deel van de regio.

Consumentendiensten, detailhandel via internet en vrijetijdseconomie hebben een grote bijdrage geleverd aan de groei van de werkgelegenheid. Deze groei vond vooral in en rond de stad Groningen plaats. In de delen van de regio die verder van de stad Groningen liggen, kenmerkt de economische structuur zich door specialisaties in landbouw, nijverheid en industrie.

Het verdienvermogen van de regio is lager dan in de rest van Nederland. De eerdergenoemde sectorstructuur van de regio, met sectoren die zich kenmerken door een hoge arbeidsintensiteit en lage productiviteit, speelt hierbij een grote rol. Daarbij komt dat ook voor de doorgaans productievere sectoren, zoals de industrie, in de regio geldt dat het verdienvermogen lager is dan in de rest van Nederland. Volgens de arbeidsmarktregio is voor energie-intensieve bedrijven de hoge energieprijs een belangrijke remmende factor voor de productie. Dat is terug te zien in de cijfers. Tegelijkertijd laten analyses zien dat de sectorstructuur van de regio een goede uitgangspositie heeft voor de ontwikkeling van bepaalde sleutelsectoren zoals biomoleculaire celtechnologie, procestechnologie en energiematerialen. Deze technologieën brengen een hoog verdienvermogen met zich mee en bieden kansen voor toekomstige economische ontwikkelingen.

Het geschetste beeld wordt ondersteund door een analyse van RaboResearch naar de productiviteit per regio. De onderzoekers concluderen dat ‘de groei van de productiviteit, en daarmee van het verdienvermogen van de Nederlandse economie, onder druk staat. Beleid dat gericht is op het verbeteren van de productiviteit is daarom belangrijk’.

WERKNEMERSBANEN PER SECTOR: OMVANG, AANDEEL EN ONTWIKKELING

Groningen en Noord-Drenthe, verwachte omvang (2025) en groeiprognose 2024-2025

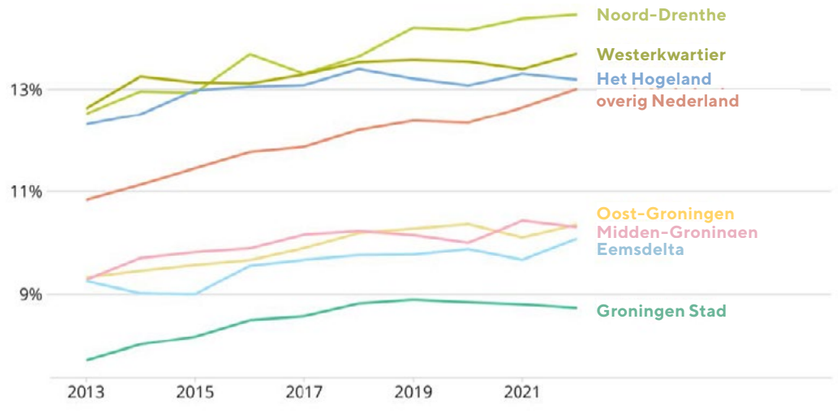
Bron: UWV/Arbeidsmarktregio Groningen (2024)

Samenwerking binnen en ook tussen sectoren is een belangrijke sleutel tot regionaal economisch succes. SER Noord-Nederland (2023) concludeert in een advies dat het organiserend vermogen van de regio te beperkt is en dat het mkb maar moeilijk kan aanhaken: ‘De ondersteuning die er is, spitst zich toe op de ‘usual suspects’ (vooral kennisinstellingen en grotere innovatieve bedrijven)’.

Ondernemerschap en export

De ontwikkeling van de regio op het gebied van ondernemerschap laat een gevarieerd beeld zien. Snelgroeiende bedrijven kent de regio zeker, maar het aantal nieuwe ondernemingen en het aandeel ondernemers is de afgelopen jaren minder snel toegenomen dan in de rest van Nederland of neemt af. Ook de teruglopende export is een aandachtspunt.

AANDEEL ONDERNEMERS IN DE BEROEPSBEVOLKING

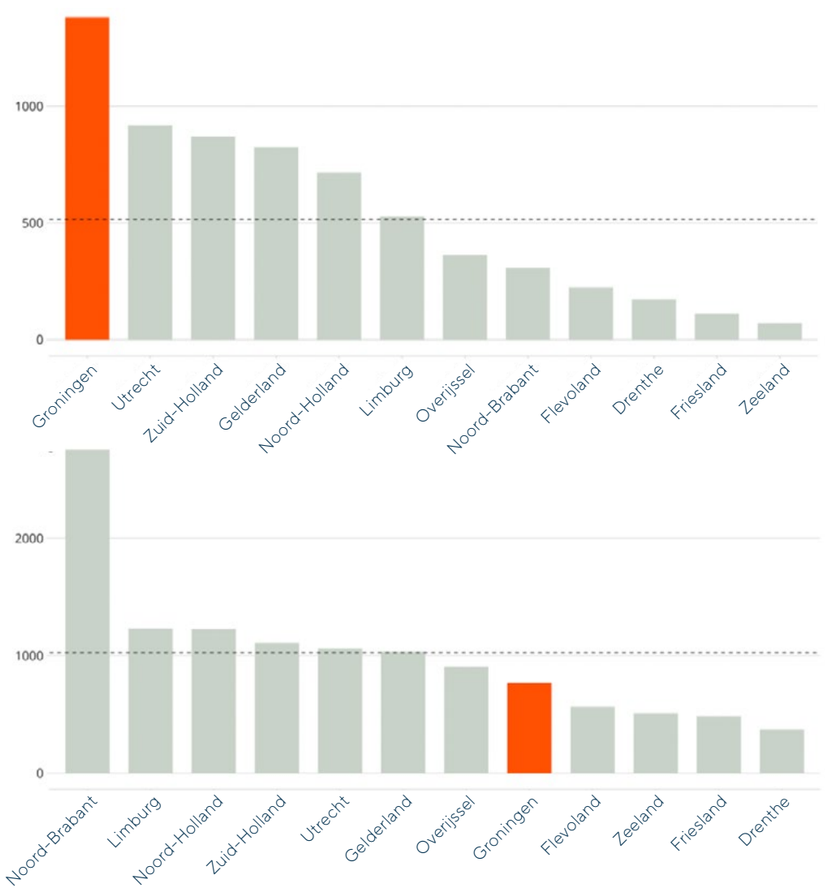
Bron: Atlas Research (2024), o.b.v. CBS

Innovatie en R&D

De regio kenmerkt zich door een enorme hoeveelheid kennis en research & development (R&D). De publieke R&D-uitgaven, waaronder onderzoek aan universiteiten en hogescholen valt, behoren relatief tot de hoogste van alle Nederlandse regio's. De private R&D blijft achter en behoort tot de laagste van alle regio's. Verschillende studies bevestigen dit beeld en wijzen erop dat de spin-off vanuit de kennisinstellingen richting regionaal bedrijfsleven niet optimaal is. Dit duidt erop dat de Nederlandse valorisatie-uitdaging nog groter is in deze regio. Toch zijn er ook grote kansen. De complexiteit van aangevraagde patenten is relatief hoog en de regionale investeringen in software en databases, die een indicatie van vernieuwing geven, zijn hoog, zeker voor een regio buiten de Randstad. Een recente analyse laat zien dat de regio goede papieren heeft op een aantal van de prioriteiten van de Nationale Technologiestrategie (NTS).

Verschillende onderzoekers benadrukken de urgentie van innovatie voor de regio. Dit geldt voor sectoren die over hun top heen lijken, zoals de industrie, landbouw en chemie, maar ook voor grote delen van het mkb. Omdat de regio voor grote uitdagingen staat op het gebied van verduurzaming, arbeidsmarktkrapte en digitalisering is innovatie cruciaal om het verdienvermogen te vergroten. Toepassing van kennis over bepaalde sleuteltechnologieën waarin zowel regionale bedrijven als kennisinstellingen een sterke positie hebben, is een grote kans voor de economische ontwikkeling van de regio. Regionale kansen pakken draagt bovendien bij aan het realiseren van de nationale ambitie om in 2030 3% van het bruto binnenlands product (BBP) aan R&D te besteden.

R&D-UITGAVEN PER BAAN IN DE PUBLIEKE (BOVEN) EN PRIVATE SECTOR (ONDER) IN 2022

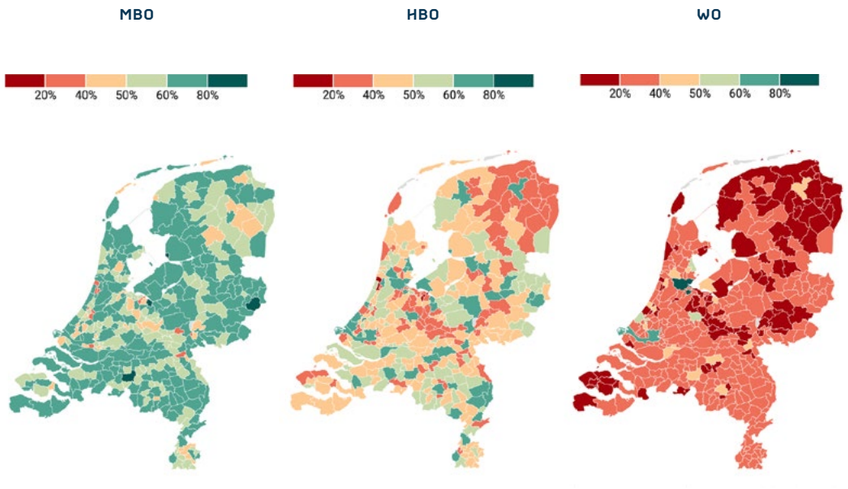

Bron: Atlas Research (2024), o.b.v. CBS maatwerktabel

Arbeidsmarkt

De aanwezigheid van een ruim aanbod (goed opgeleide) potentiële werknemers wordt beschouwd als een cruciale factor voor economische groei van regio's. Tegenwoordig wordt de groei of krimp van de beroepsbevolking niet meer alleen gezien als een gevolg van de beschikbaarheid van werk, maar juist ook als een factor die zelf bijdraagt aan werkgelegenheid. Het aandeel hoogopgeleiden onder de beroepsbevolking is het grootst in de stad Groningen, gevolgd door Noord-Drenthe en Westerkwartier. In deze drie regio's was de toename van het aandeel hoogopgeleiden de afgelopen tien jaar bovendien sterker dan in de rest van Groningen en Noord-Drenthe.

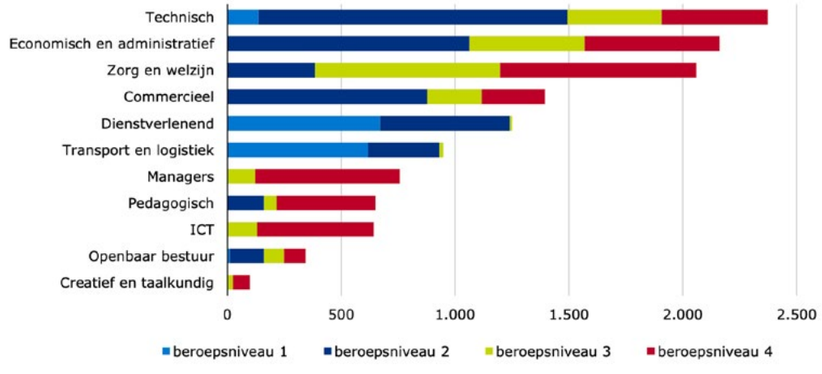
PERCENTAGE VAN DE AFGESTUDEERDEN IN GEMEENTE X UIT DE COHORTEN 1984-1992 DAT OP HUN 28E IN DEZELFDE GEMEENTE WOONT ALS TOEN ZIJ 16 WAREN

Bron: Talent in de regio (2024)

Het behouden van talent is een belangrijke uitdaging voor de regio. Uit de cijfers blijkt dat van de jongeren met een mbo-diploma, vaak meer dan de helft blijft wonen in de gemeente waar zij opgroeiden. Groningse hbo-afgestudeerden trekken echter bovengemiddeld vaak weg uit de gemeente waar zij opgroeiden. Hiermee verliest de regio dus meer menselijk kapitaal dan andere gemeentes in Nederland. Na het behalen van een universitair diploma komt minder dan 20% van de jongeren terug. De aanwezigheid van de stad Groningen is hierbij een kans. Zonder de stad zouden de cijfers een ongunstiger beeld laten zien. Hierin is de regio vergelijkbaar met veel andere provincies zoals Utrecht, Friesland en Overijssel. Wanneer talent na de studie in de regio blijft wonen, neemt de kans toe dat zij in de regio blijven. Stages bij bedrijven in de regio kunnen hier volgens verschillende studies een rol bij spelen. Ook een aantrekkelijke omgeving om te wonen speelt een rol.

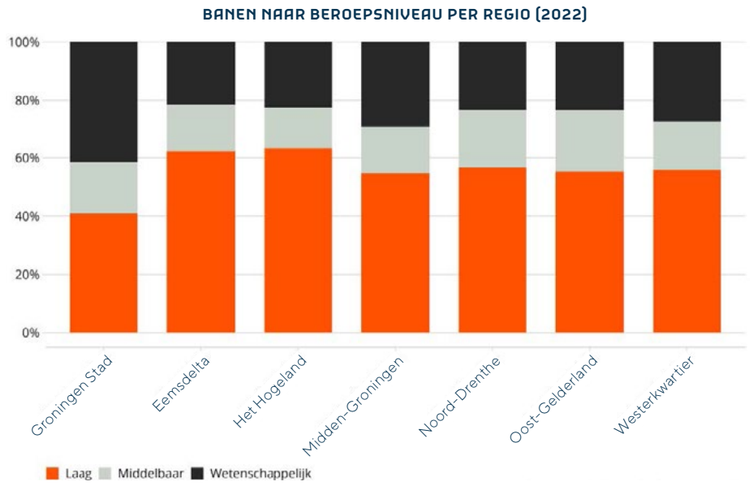
OPENSTAANDE VACATURES NAAR BEROEPSRICHTING EN -NIVEAU

Groningen en Noord-Drenthe, 2e kwartaal 2024

Bron: UWV/Arbeidsmarktregio Groningen (2024)

Analyses van de arbeidsmarktregio (2024) laten zien dat het aantal werkenden de afgelopen tien jaar is toegenomen. In tien jaar tijd is de arbeidsparticipatie in de regio van 65,5% naar een recordhoogte van 70,9% gestegen. Het aandeel werkenden behoort tot de hoogste in Europa. De stijgende participatie op de arbeidsmarkt is echter onvoldoende om de vraag naar personeel bij te houden. Arbeidsmarktcijfers laten zien dat in de zorg, onderwijs, ICT en techniek, de krapte op de arbeidsmarkt een groeiend probleem is, dat naar verwachting de komende jaren aanhoudt en nadrukkelijke aandacht vraagt. De zorgsector heeft zelfs te maken met een dubbel effect van de vergrijzing: een ouder wordende bevolking doet een groter beroep op de zorg, terwijl ook het personeel in de zorgsector zelf ouder wordt.

Bron: Atlas Research (2024), CBS

Unieke positie van de regio
De brede welvaart van de regio staat onder druk en de regionale economie voor grote uitdagingen. Toch laten de verschillende onderzoeken ook duidelijk zien dat er grote kansen bestaan en dat de regio unieke kenmerken heeft waarin deze zich onderscheidt van andere regio's met vergelijkbare uitdagingen.

Sectoren zoals de industrie, de chemie en ook het mkb staan in andere regio's in Nederland voor hetzelfde type uitdagingen. Onze regio onderscheidt zich echter in de kansen die er zijn. Dat komt door de combinatie van de ruimtelijke kwaliteit, mooie landschappen, natuur en de ruimte om te ondernemen. In combinatie met de omvang en het hoge voorzieningenniveau van de stad Groningen geeft dit de regio een unieke positie. Een ander belangrijk kenmerk waarin de regio zich onderscheidt is het sterke kenniscluster. De regio beschikt over kennis op het gebied van biomoleculaire celtechnologie, procestechnologie en energiematerialen. Dit zijn sleuteltechnologieën die van groot belang zijn voor toekomstige economische groei op regionale, nationale én Europese schaal. Het Universitair Medisch Centrum Groningen en het bruisende ondernemerschap in de digitale en gezondheidssector rond de stad versterken dit kennisprofiel nog verder.

De kracht van de regio zit in de mix van stedelijk en landelijk. Noord-Drenthe, met zijn natuur- en recreatievoorzieningen, ligt nog binnen het dagelijks leef- en werkgebied (daily urban system) van de stad. Dit maakt de regio aantrekkelijk en anders dan veel andere regio's.

Als het lukt om de kennis en innovatiekracht uit de stad Groningen beter te verbinden met het mkb en de andere belangrijke sectoren in de regio, kan dat de economische structuur verder versterken.

4 Toekomstbeeld Groningen en Noord-Drenthe in 2056

In de Economische Agenda staat de lange termijn centraal. We streven naar een krachtige economie die bijdraagt aan brede welvaart in Groningen en Noord-Drenthe. Stel je voor: het is 2056 en onze regionale ambities zijn werkelijkheid geworden. In dit hoofdstuk lees je hoe de regio er dan uitziet.

Een regio die uitblinkt in brede welvaart
In 2056 ervaren Groningers en Noord-Drenten een brede welvaart die tot de beste van Nederland behoort. Ze ademen schone lucht, wandelen over gezonde bodems en hebben toegang tot voldoende schoon zoet water. De natuur is overal aanwezig: prachtige landschappen die uitnodigen tot verkenning en bosrijke plekken waar je rust vindt. De omgeving beweegt mee met het veranderende klimaat. Dankzij de combinatie van natuur en leefkwaliteit is de regio uitgegroeid tot één van de meest gewaardeerde woonplekken van Nederland.

In de dorpen bruist het leven en regiocentra bieden alle voorzieningen die inwoners wensen. De vernieuwde historische regiocentra, ooit een ambitieus masterplan, zijn uitgegroeid tot levendige plekken. Hier komen wonen, werken en recreëren op een natuurlijke manier samen.

Een plek om te koesteren en te delen
Inwoners koesteren wat deze regio te bieden heeft. Ze waarderen de unieke combinatie van natuur en welzijn én delen het graag met anderen. Steeds meer bezoekers ontdekken dit gebied waar rust en reuring perfect samengaan. Ze worden aangetrokken door de lokale verhalen en de natuur die je hier op een bijzondere manier ervaart. De sfeervolle verblijfsaccommodaties vormen daarbij de kers op de taart.

De vrijetijdseconomie is uitgegroeid tot een regionaal paradepaardje. Jaarlijks komen er ruim 1,5 miljoen bezoekers meer dan dertig jaar geleden. Die groei zorgt voor inkomsten die dorpen en platteland vitaal houden. Rondom deze gastvrijheidseconomie bloeit ondernemerschap. De stad Groningen is het kloppende hart van dit alles en verbindt het Noorden met de rest van de wereld.

Gezondheid als fundament
In de zorg voelen inwoners dagelijks het verschil. Dankzij innovaties en slimme toepassingen van data leven mensen langer en gezonder. Gezondheid komt niet alleen uit de zorgsector. Ook een hoger inkomen en meer welvaart dragen bij aan vitaler leven. De gezondheidskloof in Noord-, Midden- en Oost-Groningen is verleden tijd. Dat is te danken aan een slimme aanpak die preventie, leefstijl, omgeving en economische kansen met elkaar verbindt. Deze regio, ooit gekenmerkt door zorgelijke gezondheidsstatistieken, toont nu hoe mensen samen hun gezondheid en welzijn echt kunnen verbeteren.

Duurzame landbouw
De landbouw in deze regio zorgt voor voedselzekerheid in binnen- en buitenland. En het levert gezond eten dat mensen voedt en de aarde verrijkt. Waar vroeger nog werd gezocht naar manieren om te verduurzamen, is de regio nu een internationaal voorbeeld. Met innovatieve methoden wordt de bodemkwaliteit hersteld en verbeterd. Deze aanpak levert niet alleen hogere opbrengsten op voor boeren, maar ook meer variatie en leven in de natuur. Lokale producten liggen steeds vaker op het bord: vers, smaakvol en duurzaam.

Een economie die werkt voor iedereen
De economie bruist op manieren die dertig jaar geleden nog nauwelijks denkbaar waren. Het midden- en kleinbedrijf vormt nog altijd de motor, krachtiger dan ooit. Er heerst een ondernemersgeest waarin zowel start-ups als gevestigde bedrijven groeien, met een exportniveau dat vroeger onhaalbaar leek. Ondernemers vinden nieuwe kansen, bijvoorbeeld door meer te doen in de productieketen – van basisproducten tot eindproduct. Zo ontstaan nieuwe banen en nieuwe bedrijven. En de welvaart blijft in het Noorden zelf.

Innovatie en duurzaamheid zijn vanzelfsprekend voor bedrijven in de regio. Het kantelpunt kwam toen de eerste industrieclusters bewezen dat schone productie winstgevender is dan de oude fossiele manier. Dankzij de goede samenwerking tussen kennisinstellingen en ondernemers blijft er volop vernieuwing. Dat heeft geleid tot sterke internationaal toonaangevende kennis-ecosystemen in energie, digitalisering, kunstmatige intelligentie, gezondheid en medische technologie, biobased materialen en gezonde voeding. En het mooie is: de opbrengsten blijven in de regio.

Talent dat blijft en terugkeert
De bloeiende innovatiecultuur trekt steeds meer nieuwe bedrijven aan. Zij willen hun onderzoek en ontwikkeling graag dichtbij de Noordelijke kennisinstituten doen. De combinatie van wereldklasse talent, duurzame energie en hoge leefkwaliteit maakt de regio tot een aantrekkelijk alternatief voor innovatiehubs wereldwijd. Start-ups groeien hier vaker en sneller door naar scale-ups.

De scheepsbouw beleeft gouden tijden, dankzij samenwerking rond standaardisering, digitalisering, kunstmatige intelligentie en verduurzaming. Ook op het gebied van duurzame energie loopt de regio voorop. Een derde van alle windenergie van de Noordzee komt aan in de Eemshaven, waar die energie lokaal wordt benut en waarde toevoegt aan economie en samenleving.

Dankzij een brede mix van duurzame energie zijn Groningen en Noord-Drenthe een aantrekkelijke plek voor bedrijven die op zoek zijn naar betrouwbare duurzame vestigingsplekken. Op het gebied van data- en AI-gedreven gezondheidszorg en medische technologie loopt de regio voorop. En Europa kijkt naar ons als voorbeeld voor leiderschap en inspiratie.

In 2056 is volledige werkgelegenheid vanzelfsprekend. Het gebied trekt bekwame professionals uit heel Nederland aan. Zij komen niet alleen voor een baan, maar ook voor een fijne leefomgeving. Vooral in de zorg en techniek vinden veel mensen hier hun plek.

Wat de regio bijzonder maakt, is de grote groep technisch en digitaal geschoolde mensen. Dat is te danken aan jarenlange investeringen in techniekonderwijs, al vanaf jonge leeftijd. Onze campussen behoren tot de meest dynamische en inspirerende van Nederland.

Door het landelijk tekort aan praktisch en technisch opgeleide mensen zijn de salarissen hier gestegen. Dat trekt talent aan en zorgt dat het blijft. De regio waardeert dit talent en blijft investeren in ontwikkeling.

Wat deze regio extra aantrekkelijk maakt is de mix van culturele voorzieningen, natuur en sportfaciliteiten. En dat alles in een omgeving waar wonen betaalbaar is. Dat maakt dat mensen hier niet alleen willen werken, maar ook graag willen *leven*.

Een nieuw regionaal zelfbewustzijn
Misschien wel het grootste verschil met dertig jaar geleden: Groningers en Noord-Drenten lopen rechtop, vol zelfvertrouwen. Het eens zo karakteristieke Noordelijke understatement heeft plaatsgemaakt voor een zelfverzekerde trots op wat hier samen is opgebouwd. Inwoners koesteren hun regio. En ze voelen de waardering van anderen als een bevestiging van wat ze allang wisten: dit is een prachtige plek om te leven, werken en bezoeken.

5 Doelen

De vijf doelen van de Economische Agenda zijn tot stand gekomen op basis van meerdere onafhankelijke onderzoeken, gesprekken met experts, bevlogen besprekingen in volksvertegenwoordigingen en het toekomstbeeld. Daarna zijn deze doelen besproken met allerlei betrokkenen en er zijn online en schriftelijke reacties op gekomen[2].

De Economische Agenda heeft vijf doelen:

1. Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving.
2. Het verdienvermogen van de regio verhogen en het bevorderen van ondernemerschap.
3. Meer talent ontwikkelen, dit talent beter benutten en aan de regio binden.
4. Meer kennis uit de regio verzilveren.
5. Versterken van ons regionale zelfbewustzijn en imago.

2 In de Reactienota Conceptdoelen op nijbegun.nl/documenten staan de reacties en wat ermee gedaan is.

Doel 1
Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving

Een dynamische en internationaal georiënteerde economie in een regio waar wij onze omgeving koesteren, met alle landschappelijke en historische waarden en verhalen die daarbij horen. Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit is één van de subdoelen van deze agenda. Dat doen we op drie manieren:

1. Behouden en versterken van wat er al is. Klimaatadaptatie biedt kansen om hieraan bij te dragen.
2. Toevoegen van ruimtelijke kwaliteit bij nieuwe economische initiatieven, bijvoorbeeld door een afgewogen ruimtelijk ontwerp of het toevoegen van recreatieve waarden en voorzieningen.
3. Beperken van negatieve impact, door nieuwe economische initiatieven zorgvuldig in te passen in het landschap.

Een verhoging van de brede welvaart vraagt om sturing op bodem-, lucht- en waterkwaliteit. Economische activiteiten mogen daar geen schade aan toebrengen. Circulariteit speelt hierin een grote rol. Dat betekent: minder grondstoffen gebruiken (in de productiefase), producten langer gebruiken, grondstoffen slim en hoogwaardig hergebruiken, en niet-duurzame materialen vervangen door circulaire alternatieven. Het is ook belangrijk dat er meer circulaire bedrijven ontstaan in de regio en dat voedselketens korter en lokaler worden.

Het economisch beleid moet op lange termijn maatschappelijke meerwaarde hebben. Alleen op die manier kan de agenda ook bijdragen aan een antwoord op de grote uitdagingen waar de regio, en het hele land, de komende decennia voor staan.

Subdoelen en resultaten
1. Hoge(re) ruimtelijke kwaliteit.*
2. Gezonde(re) leefomgeving: luchtkwaliteit, waterkwaliteit, bodemkwaliteit.
3. Het bevorderen van de circulariteit van economische processen.

* Draagt ook bij aan doel 3 doordat het de aantrekkelijkheid van het leefklimaat voor jong talent vergroot.

Waarom is dit belangrijk?
Het verhogen van de brede welvaart is het overkoepelende doel van de Economische en Sociale Agenda. Dat kan alleen worden behaald als de activiteiten in de Economische Agenda bijdragen aan een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving. Het economisch beleid moet op lange termijn maatschappelijke meerwaarde hebben. Alleen op die manier kan de agenda ook bijdragen aan een antwoord op de grote uitdagingen waar de regio - en het hele land - de komende decennia voor staat: klimaatadaptatie, voedselzekerheid, energievoorziening, wonen, gezondheid en leefbaarheid.

Doel 2
Het verdienvermogen van de regio verhogen en het bevorderen van ondernemerschap

Het verdienvermogen van de regio staat onder druk. Investeringen blijven achter en steeds meer bedrijven kiezen voor andere regio's. Kapitaalintensieve sectoren met veel potentie zijn hier vaak alleen aanwezig met dochterondernemingen, die weinig binding hebben met regionale ketens. Daardoor gaat een groot deel van de opbrengsten ergens anders naartoe. Daarnaast daalt het aantal nieuwe bedrijven in Groningen en Noord-Drenthe. Die trend moet worden gekeerd. De regio heeft meer ondernemerschap nodig, sterke regionale ketens, een internationalere oriëntatie en toekomstbestendige plekken om te ondernemen.

Subdoelen en resultaten
1. Toename aantal startende (mkb-)bedrijven.
2. Meer groeiende (mkb-)bedrijven.
3. Verbeterde beschikbaarheid van (durf-)kapitaal voor het mkb.
4. Toenemende export (meer exporterende bedrijven en een hoger exportaandeel in de omzet) door (mkb-)bedrijven uit de regio.
5. Toename ondernemerschap in alle levensfases en op alle opleidingsniveaus.
6. Aantrekken van meer (private) investeringen van buiten de regio.
7. Groeiende aantrekkelijkheid als vestigingsregio, zowel materieel (kwaliteit/voorzieningenniveau) als immaterieel (zoals op het gebied van (verminderde) regeldruk, financiële mogelijkheden en vergunningen).

Waarom is dit belangrijk?
Ondernemers en bedrijven spelen een cruciale rol in de economie. Ze zorgen voor de banen van de toekomst, brengen innovatie op gang en dragen bij aan het verdienvermogen. Tegelijkertijd staan steeds meer bedrijven in de regio voor grote uitdagingen. De arbeidsproductiviteit moet omhoog, terwijl de arbeidsmarkt steeds krapper wordt. Investeringen blijven achter en sommige bedrijven wijken voor hun investeringen soms uit naar andere regio's. Ook het aantal nieuwe ondernemingen neemt af. Daar komt bij dat de ruimte in Nederland, ook in onze regio, steeds schaarser wordt. Fysieke ruimte is een waardevol bezit dat slim moet worden benut.

Doel 3
Meer talent ontwikkelen, dit talent beter benutten en aan de regio binden

De beroepsbevolking in onze regio gaat de komende jaren met meer dan 35.000 personen krimpen. Dit is een enorme uitdaging voor bedrijven. Veel mensen trekken van ommeland naar de stad Groningen, en van de stad naar het westen van het land. Maar de beweging de andere kant op blijft uit. Om talent hier te houden en aan te trekken, is het belangrijk dat de regio aantrekkelijk genoeg blijft om in te wonen en werken. Dat betekent dat er genoeg verschillende banen moeten zijn, mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding, beschikbaarheid van woningen, een goed cultureel aanbod en een fijne groene omgeving.

Subdoelen en resultaten
1. Talent ontwikkelen en doorontwikkelen.
2. Talentbehoud: meer talent blijft in de regio wonen.
3. Meer talent van buiten vestigt zich in de regio.
4. Betere benutting van talent binnen de regio (in kwantiteit en kwaliteit).
5. Stijging gemiddeld inkomensniveau en in het bijzonder stijging van lagere inkomens.

Waarom is dit belangrijk?
Inkomens van inwoners in delen van de regio blijven achter. Daarnaast wordt veel talent niet benut. Uit de onderzoeken en analyses van de arbeidsmarktregio komt naar voren dat talentbehoud de belangrijkste uitdaging is.

Vergeleken met andere regio's hebben wij iets bijzonders: een stad met een rijk cultureel aanbod, goede onderwijs- en kennisvoorzieningen, een breed winkelaanbod en veel R&D-kracht en -ondernemerschap. Daarnaast biedt onze regio volop rust, ruimte en mogelijkheden om prettig te wonen en ondernemen. Deze unieke combinatie biedt veel kansen die we nog beter kunnen benutten. Het maakt de regio aantrekkelijk voor zowel praktisch als theoretisch opgeleid talent. Ook voor mensen van buiten de regio, uit andere delen van Nederland en uit het buitenland. We hebben iedereen nodig. Daarom is het belangrijk dat we samen bouwen aan een wendbare en weerbare beroepsbevolking.

Doel 4
Meer kennis uit de regio verzilveren

De aanwezigheid van onderscheidende kennisinstellingen in de regio biedt grote kansen. We kunnen er economisch meer voordeel uit halen, bestaande verdienmodellen versterken en nieuwe modellen ontwikkelen. Op dit moment wordt de aanwezige kennis nog te weinig omgezet in nieuwe bedrijvigheid. Ook bereikt die kennis het regionale bedrijfsleven onvoldoende om toe te kunnen passen. De uitdaging is om de kennisinstellingen beter te benutten. Zo kunnen we kennisintensieve bedrijvigheid stimuleren en bijdragen aan de landelijke ambitie om in 2030 3% van het BBP aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) te besteden.

Bedrijven kunnen daarnaast meer profiteren van elkaars nabijheid, bijvoorbeeld door kennis te delen, gezamenlijk gebruik te maken van toeleveranciers en elkaars werknemers. En door samen te werken aan innovatie. Om dit goed te laten werken zijn investeringen nodig in een betere samenwerking en afstemming tussen kennisinstellingen en bedrijven.

We willen sterke ecosystemen opzetten en verder ontwikkelen waaruit economische groei, innovatie en meer regionaal verdienvermogen ontstaan. Campussen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Door bedrijven en kennisinstellingen beter met elkaar te laten samenwerken, kan onze regio werken aan internationale ambities waar we trots op mogen zijn. In zo'n regio maken we optimaal gebruik van alle kennis die we in huis hebben. We zijn innovatiever en productiever. Kennisinstellingen treden meer naar buiten en bedrijven nemen meer initiatief om beschikbare kennis in de regio toe te passen.

Subdoelen en resultaten

1. Meer kennis naar de markt en maatschappij brengen: valorisatie.
2. Meer innoverende bedrijven en meer innovatie binnen bedrijven.
3. Versterken van het kennis- en innovatie-ecosysteem (van praktijkonderwijs tot en met wetenschappelijk onderwijs, inclusief campusontwikkeling).
4. Meer private investeringen in R&D.
5. Toename arbeidsproductiviteit als gevolg van procesinnovatie, productinnovatie en organisatorische innovatie.

Waarom is dit belangrijk?

Ook in Groningen liggen er volop kansen in opkomende economische sectoren. Dankzij technologische ontwikkelingen ontstaan er nieuwe bedrijven en krijgen bestaande bedrijven de kans om zich opnieuw te ontwikkelen. Denk aan digitalisering, kunstmatige intelligentie (AI), vergroening van de chemie, medische technologie en nieuwe verdienmodellen in de landbouw en de circulaire economie.

Tegelijkertijd bevindt een groot deel van onze werkgelegenheid zich in laagproductieve sectoren. Inkomens in grote delen van onze regio zijn laag. Investeringen in de industrie staan onder druk, mede door hogere energiekosten en veranderende internationale concurrentie. Ook bevindt een deel van de sector zich aan het einde van haar ontwikkelcyclus.

Daarom is de aanwezigheid van kennisinstellingen in onze regio een kans. Ze kunnen helpen om economische meerwaarde te creëren en bestaande verdienmodellen te vernieuwen. Op dit moment wordt de aanwezige kennis nog te weinig omgezet in nieuwe bedrijvigheid, en vindt dit onvoldoende zijn weg naar het regionale bedrijfsleven. De uitdaging is om de regionaal aanwezige kennis beter te benutten.

Doel 5
Versterken van ons regionale zelfbewustzijn en imago

Het imago van onze regio loopt achter op de rest van Nederland. Veel inwoners onderschatten hoe anderen over de regio denken. Die bescheidenheid zit de regio ook economisch in de weg: we laten te weinig zien wat we in huis hebben en geloven niet altijd in wat we samen kunnen bereiken. Ook in de Sociale Agenda is ‘het versterken van ons zelfbewustzijn’ een speerpunt. Daarom trekken we ook bij dit doel samen op.

Subdoelen en resultaten

1. Trots van eigen inwoners op de regio behouden.
2. Imago van de regio onder niet-Groningers versterken.
3. Positiever zelfbewustzijn: inwoners zijn zich er meer van bewust dat mensen van buiten de regio onze regio waarderen.
4. Versterken van het imago van Groningen bij bedrijven binnen en buiten de regio.

Waarom is dit belangrijk?
Samenwerking is één van de hoofdonderwerpen van deze Economische Agenda. Om goed samen te werken binnen en buiten de regio is het belangrijk dat duidelijk is waar onze regio voor staat en wat de sterke punten zijn.

Ook voor de arbeidsmarkt is een sterk zelfbewustzijn van belang. Dat begint bij weten waar je goed in bent en waarin je ontwikkelstappen kunt zetten, blijven investeren in jezelf, erop vertrouwen dat je een bijdrage kunt leveren en gewaardeerd wordt om die bijdrage. Dat is nog niet overal vanzelfsprekend, maar zou dat wel moeten worden.

Innovatie gaat niet vanzelf. De interesse van investeerders en van zowel nieuwe als bestaande bedrijven is belangrijk voor Groningen en Noord-Drenthe om te blijven vernieuwen. Die interesse komt niet vanzelf: we moeten actief laten zien welke kansen en mogelijkheden er zijn. Dat geldt ook voor onze prachtige regio zelf. De diverse landschappen, de verhalen en de historische en moderne parels in onze regio zijn niet altijd bekend bij inwoners binnen en buiten de regio. Door deze kwaliteiten beter onder de aandacht te brengen, versterken we de aantrekkingskracht en het zelfbewustzijn.

.

6 Voorwaarden en inhoudelijke inzet

Om de doelen te behalen stellen we een vijftal voorwaarden aan investeringen vanuit de drie miljard euro van de Economische Agenda. We kiezen daarmee scherp voor regionaal verdienvermogen en samenwerking die ten goede komt aan de gezondheid, duurzaamheid, ruimtelijke kwaliteit en internationale positionering van de regio. Deze voorwaarden passen we toe op een aantal generieke opgaven en op thematische sterkten en kansen. Op die manier wordt duidelijk waar de Economische Agenda wel en niet op inzet.

Dit hoofdstuk beschrijft:

1. Voorwaarden die gelden voor investeringen.
2. Generieke inzet op: onderwijs, kennis en arbeidsmarkt, ruimte voor bedrijvigheid, digitalisering en profilering.
3. Thematische inzet op: duurzame energie, gezondheid, landbouw, industrie en vrijetijdseconomie.

6.1 Voorwaarden

Om de doelen te bereiken investeert de Economische Agenda:

In economische projecten, initiatieven en programma's die de gezondheid, duurzaamheid en de ruimtelijke kwaliteit bevorderen.
Omdat de Economische Agenda een looptijd heeft van dertig jaar en inspeelt op grote maatschappelijke uitdagingen voor de komende generatie, is het noodzakelijk dat de groei die we realiseren bijdraagt aan een betere gezondheid, een duurzame economie en een hoge ruimtelijke kwaliteit in onze regio. Voor deze lange termijn is het in ieder geval belangrijk dat we werken aan een klimaatrobuust landschap, waarin ruimtelijke keuzes bijdragen aan een leefomgeving die klaar is voor de toekomst. Het eerste doel van de agenda – het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving – is het uitgangspunt voor alle investeringen die we doen.

In samenwerkingen, projecten, initiatieven en programma's die ervoor zorgen dat het geld hier verdiend wordt.
In Groningen en Noord-Drenthe draait de economie op een aantal sectoren waarin vooral kapitaalintensieve basisproductie plaatsvindt. Vaak door ondernemingen met een hoofdkantoor buiten de regio. Daardoor blijft het verdienvermogen en daarmee het inkomen van werknemers in de regio achter.

De Economische Agenda zet zich in om meer duurzaam verdienvermogen in de regio te laten landen. Dat doen we door goed en inclusief werkgeverschap, zodat inkomens stabieler en hoger worden. Daarnaast zetten we in op het aantrekken van hoofdkantoren, het uitbreiden van regionale ketens en het stimuleren van nieuwe en blijvende bedrijvigheid die vanuit de regio zelf komt.

Alleen in samenwerkingen met regionale partijen.
Korte termijnoplossingen, geïsoleerde projecten en benaderingen vanuit één stakeholder zijn niet langer voldoende om onze uitdagingen en ambities waar te maken. Alleen door samen te werken komen we verder. Bovendien is het belangrijk dat regionale partijen meeprofiteren van de investeringen die voortkomen uit de Economische Agenda. Voorwaarde voor investeringen is dan ook: regionale partijen moeten altijd betrokken zijn bij de samenwerking.

In initiatieven, projecten en programma's die ervoor zorgen dat kennis aan bedrijfsleven wordt gekoppeld en andersom.
Kennis die in de regio aanwezig is, moet beter benut worden en sneller zijn weg naar de markt vinden. Zo kunnen we op basis van onze regionale kracht een nieuwe toekomstbestendige economie ontwikkelen.

Daarom investeren we in de (ontwikkeling van) ecosystemen, campussen en spin-offs die voortkomen uit onze kennisinstellingen. Tegelijkertijd moet de markt zich beter kunnen aanpassen aan de kennis die hier aanwezig is. Dit kan bijvoorbeeld door meer R&D-afdelingen van bedrijven in onze regio te vestigen.

In de internationale positionering van de regio.
De internationale zichtbaarheid en positionering van de regio moet beter. Uit de regionale imagomonitor blijkt dat onvoldoende bekend is wat de regio te bieden heeft en waar deze economisch voor staat. De Economische Agenda investeert daarom in het vergroten van de bekendheid van onze regio. Investeringen in ambitieuze projecten leveren concrete resultaten op waarover we kunnen communiceren. De stad Groningen kan hierin een belangrijke rol spelen: als etalage en als internationaal vlaggenschip.

Extra aandacht voor Noord-, Midden- en Oost-Groningen
Uit de analyse van de regionale economische structuur blijkt dat de regionale economie duidelijk twee gezichten heeft. In Noord-, Midden- en Oost-Groningen is de economische structuur meer op zichzelf gericht en zijn de uitdagingen groter. Een uniforme aanpak voor de hele regio werkt hier onvoldoende. Daarom is er speciale aandacht voor Noord-, Midden- en Oost-Groningen.

Uit Atlas Research (2023, pagina 8):
De drievoudige uitdaging voor Midden- en Oost-Groningen en Eemsdelta:
"De economische ontwikkeling in Midden- en Oost-Groningen en Eemsdelta blijft achter op de ontwikkeling in Groningen Stad en de rest van het land. Ook is sprake van een krimpende beroepsbevolking die meer en meer bestaat uit middelbaar opgeleiden en mensen zonder startkwalificatie. Daarnaast kampen deze gemeenten met een ongunstige woonaantrekkelijkheid en liggen ze op relatief grote afstand van de stad, waardoor het onwaarschijnlijk is dat deze gebieden als overloopgebieden voor de stad zullen kunnen fungeren. Dit geldt in het bijzonder voor Oost-Groningen, dat op basis van pendelstromen al sterk intern gericht is. Tot slot kampt de regio met een flink aantal sociale uitdagingen: de sociaaleconomische status van de inwoners hoort bij de laagste van het land en ontwikkelde zich relatief ongunstig; er zijn veel uitkeringen en lage inkomens en er wonen veel laaggeletterden. Dit zorgt ervoor dat deze regio voor een zeer complexe opgave staat.

Midden- en Oost-Groningen en Eemsdelta zijn voor hun economische ontwikkeling dan ook meer op 'eigen kracht' aangewezen, maar de uitgangspunten hiervoor zijn niet onverdeeld gunstig. Investeringen in het

woonklimaat (zoals een verbetering van het voorzieningenniveau en de veiligheid) en human capital (bij- en omscholing richting werk in sectoren waar het relatief goed mee gaat) en een economisch beleid dat gericht is op het stimuleren van specifieke sterktes en kansen (industrie, farmaceutische grondstoffen, recycling) zouden in combinatie met recreatie en toerisme een mogelijke basis kunnen vormen voor de economische ontwikkeling van deze regio."

Randvoorwaarden
Zoals in hoofdstuk 2 beschreven, zijn er thema's waar de Economische Agenda zelf niet in investeert, maar die wel van groot belang zijn voor het behalen van de doelen. De Economische Agenda wil hierin wel aan actieve rol spelen als samenwerkingsverband tussen Rijk en regio. Dit doen we door deze onderwerpen blijvend op de agenda te zetten en het gesprek tussen overheden te faciliteren over hoe de juiste randvoorwaarden gecreëerd kunnen worden.

Brede welvaart draait om meer dan investeren in de economische en de sociale structuur via een Economische en Sociale Agenda. Om de doelen van de beide agenda's te realiseren, zijn goede randvoorwaarden onmisbaar. De regio heeft aantrekkelijke woonmilieus nodig en moet goed bereikbaar zijn, onder andere via de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en betrouwbaar openbaar vervoer binnen de regio. Economische groei volgt namelijk vaak op infrastructuur.

Daarnaast zijn ook stroomvoorziening, zoet water en de veiligheid van onze kust belangrijk. Net als de veiligheid en de aanpak van ondermijning. Dit geldt ook voor de noodzaak om vanuit andere reguliere of toekomstige middelen blijvend te investeren in Groningen en Noord-Drenthe.

Deze randvoorwaarden zijn noodzakelijk om onze doelen te halen. De Economische Agenda laat de verantwoordelijkheid voor deze onderwerpen waar deze ligt en hoort: bij de regionale- en Rijksoverheid. Zij staan aan de lat voor het scheppen van deze randvoorwaarden, anders kan de Economische Agenda de zogenoemde 'plus' niet realiseren.

6.2 Generieke inzet

Om de doelen te halen is als eerste generieke inzet nodig op (1) onderwijs, kennis en arbeidsmarkt, (2) ruimte voor bedrijvigheid, (3) digitalisering en (4) profilering. De Economische Agenda zet in op het faciliteren van deze generieke inzet om de economische structuur en het verdienvermogen in de regio te verbeteren.

Onderwijs, kennis en arbeidsmarkt

Voldoende goed opgeleide arbeidskrachten en een krachtig kennis- en innovatie-ecosysteem zijn van groot belang om de economische structuur te versterken. De regionale arbeidsmarkt staat de komende jaren voor flinke uitdagingen door demografische ontwikkelingen. We hebben iedereen nodig. Het is belangrijk dat de beroepsbevolking en het kennis- en innovatie-ecosysteem goed zijn voorbereid op de toekomst, waarin vaardigheden en ondernemerschap van werknemers wordt gevraagd.

De Economische Agenda moet bijdragen aan een krachtig kennis- en innovatie-ecosysteem dat aansluit op de sterke punten van de regio. Daarin staat samenwerking tussen bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen en overheden centraal.

Noord-Nederland beschikt over een sterke kennispositie, zowel praktisch en toegepast als wetenschappelijk. Toch blijft de stap van idee naar toepassing in de markt en maatschappij achter bij de rest van Nederland en Europa.

Om dat te veranderen, is een cultuuromslag nodig. Onderwijs- en kennisinstellingen moeten het vanzelfsprekend vinden om al veel eerder na te denken over de maatschappelijke toepassing van ideeën. Tegelijk moet de hele regio adaptiever worden, zodat innovaties kunnen uitgroeien tot succesvolle ondernemingen. Door deze samenwerking te versterken, vergroten we zowel innovatiekracht als ondernemerschap.

De Economische Agenda zet in op:

1. **Het opleiden en leven lang ontwikkelen van talent op drie essentiële terreinen: techniek, zorg en ondernemerschap.**
   We verwachten dat onze belangrijkste partners - zoals de arbeidsmarktregio (georganiseerd in het programma Werken aan Ontwikkeling) regionale opleiders, kennisinstellingen en bedrijfsleven – samen ambitieuze en innovatieve programma's ontwikkelen. Deze programma's zijn gericht op de professionals en ondernemers van de toekomst.

2. **Campussen als motor voor innovatie en talentontwikkeling.**
   Campussen dragen bij aan het ontwikkelen en behouden van talent in de regio. Ze versterken het innovatievermogen van het bedrijfsleven en zorgen voor het toepassen van kennis uit onderwijs en onderzoek in de praktijk. Door kennis en expertise van het bedrijfsleven, vooral het mkb, beter te benutten, ontstaan sneller en effectiever nieuwe innovaties. Een goed functionerende campus bevat vier kernelementen:
   - Focus op R&D en/of technologie-gedreven activiteiten van bedrijven.
   - Goede huisvesting en hoogwaardige onderzoeksfaciliteiten.
   - Aanwezigheid van een mbo-, hbo- en/of wo-instelling als kennisdrager.
   - Actieve en open innovatie.

   We brengen het Masterplan Campussen onder in de Economische Agenda. Hiervoor reserveren we, naast bestaande middelen[2], 150 miljoen euro voor cofinanciering van campusontwikkeling. Dat betekent dat overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven mee moeten investeren op basis van integrale plannen.

   Het Masterplan is een open systeem. In een eerste pilotfase wordt al gewerkt aan ondersteuning en ontwikkeling van acht campuslocaties[3].

2 In de kabinetsreactie Nij Begun is reeds 50 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het Masterplan Campussen.
3 Zernike Campus, Healthy Ageing Campus, Campus Niemeyer, Ruby (campus), Vitaliteitscampus, Duurzaamheidscampus, Makeport Mercurius, Campus Eemsdelta.

   De Economische Agenda bouwt hierop voort en maakt campusontwikkeling op een hoog ambitieniveau mogelijk. Dit geldt voor bestaande en nieuwe locaties, en richt zich op de thema's uit de agenda. Naast de bestaande locaties zien we op deze thema's bijvoorbeeld kansen voor Groningen Airport Eelde (thema Energie) en het Ommelander Ziekenhuis (thema Gezondheid). Ook de ontwikkelingsrichting van de Universiteit van het Noorden wordt hierin meegenomen. Vanuit de Economische Agenda is er blijvende aandacht voor de leidende rol van het bedrijfsleven bij deze ontwikkeling. Dit geldt ook in relatie tot de creatieve industrie.

3. **Extra inspanning voor een vitale en duurzaam inzetbare beroepsbevolking in Noord-, Midden- en Oost-Groningen.**
   Dit om zorg te dragen dat de inzet van de Economische Agenda ten goede komt aan de hele regio. Met als doel het verdienvermogen omhoog te brengen en de arbeidsmarkt wendbaarder en weerbaarder te maken. De Economische Agenda daagt de (grote) werkgevers, zorgverzekeraars, onderwijsinstellingen, sociale partners en de arbeidsmarktregio uit om innovatieve en ambitieuze interventies te ontwikkelen om de vitaliteit van de beroepsbevolking - inclusief werkgelegenheid en goed werkgeverschap - te vergroten en verzuim tegen te gaan.

Wat doet de Economische Agenda niet:

De Economische Agenda richt zich bewust op techniek, zorg en ondernemerschap. We zijn ervan overtuigd dat de huidige en aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt deze focus nodig heeft. De Economische Agenda investeert dan ook vanuit die focus in de arbeidsmarkt. Hier is belangrijke samenhang met de Sociale Agenda: daar ligt de focus meer op het behalen van startkwalificaties en het activeren van inwoners. Samen zorgen we ervoor dat deze startkwalificaties aansluiting hebben op de arbeidsmarktbehoefte en ambitie van de regio. Binnen het voortgezet onderwijs betekent dit dat er in de bovenbouw meer aandacht moet komen voor kansrijke opleidingen in bijvoorbeeld de techniek, zorg of ondernemerschap.

De Sociale Agenda investeert in een stevige fundament in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs gebeurt dat door twee uur per week extra tijd voor alle kinderen, tot zes uren per week voor de scholen waar de behoefte het grootst is. In het voortgezet onderwijs is er aandacht voor het welzijn van jongeren, onder andere door inzet van pedagogisch medewerkers. Ook worden er maatregelen genomen om vroegtijdig schoolverlaten te voorkomen.

De Economische Agenda investeert niet in enkelvoudige onderwijshuisvesting, maar alleen in integrale campusontwikkeling, waar onderwijs, bedrijven en innovatie samenkomen.

Voorbeeld Scholenchallenge Wij hebben de toekomst
Stichting Technasium en Nationaal Programma Groningen organiseren samen met middelbare scholen en mbo's zogeheten scholenchallenges. Daarbij gaan leerlingen aan de slag met een actueel thema. In 2024 was dat slimme zorg. Betrokken organisaties formuleren een concrete opdracht. De jongeren werken in teams aan oplossingen, die ze tijdens een 30-uurs hackathon op school uitwerken en presenteren aan een jury. Een aantal weken later presenteren ze de prototypes aan een Dragons' Den, waar geldprijzen te winnen zijn om hun idee verder te ontwikkelen. Wat levert het op? Jongeren zijn actief betrokken bij belangrijke thema's in de regio. Ze ontdekken dat ze iets kunnen bijdragen. Dat geeft mede-eigenaarschap en trots. Ze leren vaardigheden op het gebied van innovatie en ondernemen, maken kennis met regionale partijen die vooroplopen. En ze doen ervaring op met de ontwikkeling van nieuwe ideeën en producten.

Voorbeeld Makeport Mercurius
Makeport Mercurius is een coöperatie in Stadskanaal die zich richt op het versterken van ondernemers en onderwijs in de regio door innovatie in de circulaire en high-tech maakindustrie aan te jagen. De coöperatie is gevestigd op het voormalige terrein van Philips in Stadskanaal, een plek met een rijke historie in de maakindustrie. Dit erfgoed wordt gebruikt om de regio opnieuw op de kaart te zetten als een centrum voor innovatie en onderwijs. Ondernemerschap, kennis en innovatie komen hier samen. Makeport Mercurius helpt ondernemers bij het oplossen van actuele vraagstukken en stimuleert samenwerking en innovatie. Daarbij worden ook nieuwe verdienmodellen ontwikkeld, zodat inkomsten terugvloeien naar de regio. Dit initiatief versterkt de lokale samenleving, ondersteunt een toekomstbestendig bedrijfsleven en biedt volop kansen voor opleiding en werkgelegenheid. Makeport Mercurius is een kansrijke locatie van een hoogwaardige campus.

Ruimte voor bedrijvigheid

Economie vraagt ruimte. Ruimte voor bedrijvigheid is schaars in Nederland. Dat maakt de beschikbare ruimte in onze regio extra waardevol. Toch ligt er ook in Groningen en Noord-Drenthe een opgave: veel bedrijventerreinen zijn verouderd en sluiten niet meer aan op de wensen van deze tijd. Daarom is het belangrijk om deze terreinen te herstructureren, revitaliseren en te verduurzamen. Het gaat dan om een slimme inrichting, een goede energiehuishouding, duurzame watervoorziening en bedrijven die logisch naast en bij elkaar zijn gevestigd. Zo blijft de ruimte in onze regio kwalitatief sterk en toekomstbestendig.

Naast bedrijventerreinen hebben regiocentra een belangrijke economische functie. Ze bieden niet alleen ruimte voor bedrijven, maar zijn ook een vestigingsvoorwaarde voor talent. De Economische Agenda heeft specifiek aandacht voor de economische vitaliteit van regiocentra. Een aantal van deze regiocentra staat voor grote en urgente opgaven. Het is belangrijk om hen te ondersteunen, zodat ze kunnen bijdragen aan een levendige en sterke regionale economie.

Naast fysieke ruimte voor bedrijvigheid, is het ook nodig de toegang tot kapitaal te vergroten en de regeldruk te verlagen. De Economische Agenda benut hiervoor bestaande financieringsinstrumenten, maar ontwikkelt ook nieuwe. Er is extra aandacht voor de financiering van start-ups en scale-ups. Deze aanpak wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 8.

De Economische Agenda zet in op:

1. **Ruimte voor bedrijvigheid**
   Op verschillende plekken wordt al regionaal samengewerkt op het gebied van herstructurering, transformatie en revitalisering en zelfs uitgifte van bedrijfsterreinen. Vanuit de Economische Agenda zijn er mogelijkheden om ook in onze regio de krachten te bundelen en daarmee plannen binnen de Regio Groningen-Assen voor een Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen te realiseren. Dat past ook goed bij het nationale programma Ruimte voor Economie[4]. Deze herstructureringsmaatschappij kan als specifiek instrument dienen voor een bedrijfsmatige aanpak van verouderde bedrijventerreinen, zodat daar de benodigde transformatie kan plaatsvinden. De primaire taak van de herstructureringsmaatschappij moet zijn om locaties opnieuw geschikt te maken voor werk. Uit andere regio's (Utrecht, Overijssel) blijkt dat dit tot wel 90% revolverend kan. Door hier gezamenlijk in op te trekken verminderen we de onderlinge concurrentie, kan worden gestuurd op het juiste bedrijf op de juiste plek en kunnen onwenselijke ontwikkelingen gezamenlijk beter tegen worden gegaan. Voorwaarde voor succes is een regio dekkend en integraal programma.

4 Zie: Programma Ruimte voor Economie | Rapport | Rijksoverheid.nl.

2. Vitale regiocentra

We kiezen ervoor om fors te investeren in de economische vitaliteit van regiocentra die een duidelijke bovenregionale verzorgende functie vervullen. In een aantal van deze centra ligt een grote en urgente opgave. Het gaat om het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit, het concentreren van winkels in een compacter centrum, het aanpakken van leegstand en vervallen panden, en het omvormen naar nieuwe, toekomstbestendige functies.

Om ervoor te zorgen dat deze centra in de toekomst hun belangrijke economische functie kunnen vervullen, reserveren we 180 miljoen euro aan cofinanciering voor de gehele Nij Begun-regio. Dit komt bovenop de middelen[5] die al beschikbaar zijn. Met deze investering bieden we financiële zekerheid voor de te ontwikkelen plannen. Dat betekent wel dat alle betrokken partijen mee moeten investeren.

Het Masterplan Regiocentra[6] legt een inhoudelijk stevige basis, waarop we verder bouwen. Om dit masterplan goed te laten aansluiten bij de gehele Nij Begun-regio, voeren we dezelfde analyse uit voor regiokernen met een bovenlokale verzorgende functie in Noord-Drenthe[7].

Conform het masterplan wordt in de kernen geïnvesteerd naar omvang en urgentie van de opgave. In de regio's Noord-, Midden- en Oost- Groningen is de urgentie extra groot. Dat komt doordat hier, naast de uitdagingen in de kernen zelf, ook sprake is van een forse opgave in de achterliggende economische structuur. Om in deze centra te kunnen investeren, is het belangrijk dat er kwalitatief sterke plannen komen, gericht op structurele en bovenlokale samenwerking en uitvoering.

Vanuit de Economische Agenda is geld beschikbaar voor de economische onderdelen, zoals de huisvesting van mkb en zzp'ers. Daarnaast wordt onderzocht of een gezamenlijk herstructureringsfonds een rol kan spelen in de uitvoering van deze plannen.

Wat doet de Economische Agenda niet:

Ontwikkeling van bedrijventerreinen is de primaire verantwoordelijkheid van gemeenten. De inzet van de Economische Agenda is aanvullend, om de benodigde regionale samenwerking te faciliteren en meer tempo te kunnen maken dan vanuit de reguliere inzet mogelijk is. Er is geen rol voor de Economische Agenda in het uitvoeren van primaire taken van gemeenten zoals de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Wat betreft de regiocentra in Noord-, Midden- en Oost-Groningen is er geen rol voor de Economische Agenda in onderdelen van het masterplan die geen betrekking hebben op het versterken van de economische functie van deze centra.

5 Voor het Masterplan Regiocentra is via een regiodeal reeds 20 miljoen euro cofinanciering beschikbaar.

6 De volgende kernen zijn nu onderdeel van het Masterplan: Delfzijl/Appingedam, Hoogezand-Sappemeer, Nieuwe Pekela, Stadskanaal/Musselkanaal, Ter Apel, Uithuizen, Veendam, Winschoten, Bedum en Leek/Tolbert.

7 Deze kernen zijn: Zuidlaren, Roden en Gieten.

Voorbeeld: Herstructureringsmaatschappij Drenthe-Groningen

Een herstructureringsmaatschapij kan als specifiek instrument ingezet worden voor de verbetering van bedrijfsterreinen. De primaire taak van een herstructureringsmaatschapij is het opnieuw geschikt maken van oude locaties. Door regionaal samen te werken aan één gezamenlijke organisatie, kan dit sneller en op grotere schaal worden aangepakt. De herstructureringsmaatschapij kan ten eerste een rol spelen in de revitalisering van verouderde bedrijfsterreinen - bijvoorbeeld langs het Winschoterdiep - om hoogwaardige werklocaties voor de (maritieme) maakindustrie te realiseren.

Ten tweede kan de herstructureringsmaatschapij ingezet worden om bedrijven op de juiste plek te krijgen. In de gemeente Groningen wordt één op de drie bedrijfslocaties niet optimaal gebruikt. Bedrijven zitten dan niet op de goede plek. Vaak gaat het om bedrijven die beter zouden passen in een gemengd woonwerkgebied. Door ze daarheen te verplaatsen, verbeteren we de leefbaarheid, omdat wonen en werken beter op elkaar worden afgestemd. Bovendien komt er ruimte vrij voor bedrijvigheid, zonder nieuwe locaties aan te hoeven leggen die ten koste gaan van onze groene omgeving.

Ten derde kan de herstructureringsmaatschapij een rol spelen in de transformatie van bedrijfsterreinen, zodat er ruimte ontstaat voor bredere ruimtelijke ontwikkeling. In Leek is bijvoorbeeld sprake van een ontwikkeling die wordt belemmerd door verouderde bedrijfsterreinen. Het gaat om terreinen die op de verkeerde plek liggen of die niet de juiste bedrijven dichtbij een woonkern huisvesten. De herstructureringsmaatschappij kan een rol spelen bij de transformatie van deze locaties, zodat ze beter passen bij de bredere ruimtelijke ontwikkeling.

Digitalisering

Nieuwe digitale technologieën zullen toekomstige economische ontwikkelingen sturen. De toekomstige economie wordt steeds digitaler. Daarom is het noodzakelijk om te investeren in een innovatieve digitale (kennis-) infrastructuur. Dat is de basis voor een technologische voorsprong. Of het nu gaat om precisielandbouw, robots in de tuinbouw, preventieve en toegankelijke zorg, energie-efficiëntie, digitalisering in de industriële omgeving of de inzet van AI voor het verhogen van de productiviteit. Ook in de Nationale Technologie Strategie (NTS) behoren AI en datawetenschap in de topprioriteiten.

De IT-sector in Noord-Nederland is één van de snelst groeiende economische sectoren van onze regio, met een sterk ecosysteem en succesvolle start-ups en scale-ups. Aan onze kennisinstellingen wordt baanbrekend onderzoek gedaan naar de chip van de toekomst en naar manieren om data sneller en energiezuiniger te analyseren. Daarnaast is er in de regio veel betrouwbare data(kennis) beschikbaar vanuit onder andere Lifelines over de gezondheid van de bevolking (biobank), de kennisinstellingen en overheidsinstellingen zoals DUO (studiebeurzen), RDW (kentekenafgifte, (EU) voertuigkeuringen), RDI (Rijksinspectie Digitale Infrastructuur) en CJIB (Centraal Justitieel Incasso Bureau). Met deze data kunnen nieuwe oplossingen worden ontwikkeld en naar de markt worden gebracht. Het noordelijk ecosysteem kan een belangrijke rol spelen in nationale en Europese ambities om in veel grotere mate strategisch onafhankelijk te zijn van grote private technologiebedrijven van buiten de Europese Unie.

Waar zet de Economische Agenda op in:
Investeren in nieuwe ontwikkelingen en faciliteiten die ervoor zorgen dat Groningen en Noord-Drenthe dé plek is voor de ontwikkeling en toepassing van nieuwe verantwoorde digitale technologieën, vooral op het gebied van data en AI. Door het aanwezige ecosysteem in combinatie met de aanwezigheid van betrouwbare datasets en kennis over het (ver)werken van deze data, is er de kans om de regio te ontwikkelen tot pionier op het gebied van betrouwbare en te vertrouwen software. Deze software is gebaseerd op betrouwbare en legitiem verkregen data, verwerkt met transparante en te controleren algoritmes. Dit is een fundamenteel andere werkwijze dan die van de grote techbedrijven. Op terreinen als agro-food en gezondheidsdata (Health Data Valley) kan aanwezige kennis worden ingezet voor nieuwe toepassingen die by design voldoen aan wettelijke regulering en zich daarmee richten op positieve impact op bijvoorbeeld ondernemerschap, techniek en zorg. Zo investeren we in de ontwikkeling van betrouwbare technologieën die economische ontwikkelingen in de toekomst zullen sturen met maatschappelijke meerwaarde.

Daarnaast is het noodzakelijk dat er breder gebruik kan worden gemaakt en wordt geprofiteerd van huidige en nieuwe digitale technologieën. Iedereen moet toegang hebben tot snel en betrouwbaar internet. Vanuit de Economische Agenda willen we hier een bijdrage aan leveren. Ook zetten we in op het digitaal vaardiger maken van het mkb zodat zij adaptiever zijn voor nieuwe digitale technologieën en daarmee de productiviteit en het verdienvermogen in de regio kunnen vergroten. Vooral in het brede mkb stagneert de arbeidsproductiviteit.

Ook vanuit de Rijksoverheid en de sector zelf is veel aandacht voor deze problematiek, bijvoorbeeld in de ‘Staat van het mkb’ en het Actieplan Groene en Digitale Banen. Samen met de sector en met bewezen programma’s vanuit de clusterorganisaties en kennisinstellingen gaan we dit intensiveren.

Het Rijk werkt aan de bredere uitrol van de Nationale Technologie Strategie (NTS) via instrumenten en actieagenda’s. Een belangrijk doel is om in 2030 3% van het BBP te investeren in R&D. De hoogwaardige kennispositie in Groningen en de ambities op het gebied van private R&D zorgen ervoor dat de Economische Agenda een waardevolle bijdrage kan leveren om deze doelen te realiseren.

Wat doet de Economische Agenda niet:
We kiezen scherp voor de economische invalshoek door te investeren in nieuwe betrouwbare en te vertrouwen technologieën en toepassingen. Vanuit de Economische Agenda is geen geld beschikbaar voor het realiseren van commerciële datacenters. Tegelijkertijd wordt vanuit de Sociale Agenda langdurig geïnvesteerd in digitale geletterdheid van inwoners. De Sociale en de Economische Agenda werken samen aan een digitale regio.

Voorbeeld Shaping the Future of Work
Om innovaties beter te laten aansluiten bij het mkb heeft een publiek-privaat consortium het initiatief genomen voor een beleidsexperiment genaamd Shaping the Future of Work. Dit project wil de ontwikkeling van technologie radicaal anders vormgeven. Bij de klassieke (‘top-down’) ontwikkeling van innovatie wordt de werkpraktijk gescheiden van de technologische ontwikkeling. In deze vernieuwende aanpak worden vakmensen, innovators, ingenieurs en sociale wetenschappers actief betrokken bij het ontwerpen en ontwikkelen van innovaties. Uit projecten bij Schiphol is al gebleken dat het werk hierdoor aantrekkelijker én productiever wordt en technologische innovaties beter aansluiten op de praktijk.

Voorbeeld: CogniGron
Na ruim zeventig jaar continue innovatie op het gebied van chip- en computerontwerp vragen de huidige ontwikkelingen om een revolutionair nieuwe aanpak. Een aanpak die gestoeld is op alle kennis en ervaring van de afgelopen zeventig jaar, gecombineerd met de uitdaging om nieuwe materialen en nieuwe vormen van computerontwerp te verkennen. Want alleen dan kan het toenemende gebruik van computers op een duurzame manier worden ingevuld. Deze revolutie heet 'neuromorphic computing'. Tot 10.000 keer energiezuiniger en daarmee een gamechanger voor future-proof computing.

De onderzoekers van CogniGron zijn gespecialiseerd in neuromorfische technologie, een nieuw vakgebied dat materialen ontwikkelt met het menselijk brein als uitgangspunt. Digitale supercomputers lijken indrukwekkend, maar het menselijk brein is vele malen sneller in het verwerken van data. En heeft daar ook nog eens veel minder energie voor nodig. CogniGron ontwerpt slimme materialen op basis van de biologie van het brein. Een chip op basis van deze technologie zou krachtig genoeg zijn om in één keer honderden, of zelfs duizenden generaties computers te overtreffen.

Profilering

Het bereiken van onze doelen vraagt om een andere manier van profileren en positioneren van onze regio. We dragen te weinig uit wat we in huis hebben. Het serieus nemen van onze ambities vraagt ook om het actief uitdragen van wat we hebben en waar we naartoe gaan. Groningen en Noord-Drenthe moeten zich gezamenlijk met meer ambitie en lef positioneren, met de sterke positie van de stad Groningen als internationaal vlaggenschip van de regio. We gaan grote en zichtbare resultaten boeken met internationaal aanzien.

Deze regionale en internationale herpositionering draagt bij aan een hogere export, betere internationale verbindingen en internationale aantrekkingskracht van onze regio. Dat vraagt om een nieuwe manier van samenwerken en om het gezamenlijk uitdragen van deze ambitie. Uit onderzoek blijkt dat we te bescheiden zijn over het moois dat we hier al doen. Een groter zelfbewustzijn en betere gezamenlijke organisatie is cruciaal om Groningen en Noord-Drenthe te herpositioneren als internationaal ondernemende kennisregio. Om de regio te profileren en opnieuw te positioneren, is het noodzakelijk dat het regionaal bedrijfsleven hier een volwaardige stem in krijgt. Alleen dan kunnen we ons (inter-)nationaal profileren op thema's waarin we uitblinken: gezonde jaren, energie en landbouw.

Waar zet de Economische Agenda op in:
De Economische Agenda investeert in de ruggengraat van onze regionale economie, het mkb. Dat doen we niet alleen in de hieronder beschreven thema's en sectoren, maar ook specifiek door directe ondersteuning in hun eigen organisatievermogen. Het is noodzakelijk dat het mkb een sterke stem heeft en gelijkwaardig gesprekspartner is van grote bedrijven, overheden en kennisinstellingen. Zo wordt het hier gevestigde en gewortelde mkb structureel deelnemer in het gesprek, waarmee de profilering en positionering van de regio wordt versterkt. We werken samen met het mkb-programma uit de Herstelagenda. Om dit te realiseren zetten we in op (1) het organiseren van het mkb gericht op de thema's in hoofdstuk 6.3, zodat hun perspectief een structureel onderdeel van de ontwikkeling en uitvoering van de agenda wordt en (2) door een laagdrempelige impuls te geven aan het mkb door financiële ondersteuning van bestaande, vaak gemeentelijke, ondernemersfondsen.

Daarnaast is het noodzakelijk in te zetten op veel ambitieuzere en structurele marketing in brede zin. Zelfbewustzijn betekent ook uitdragen wat voor moois hier allemaal gebeurt. De baanbrekende kennis die hier in huis is, de unieke bedrijvigheid die we hebben en hoe mooi het landschap is. Er is veel te weinig bekend over onze regio; bedrijven, bezoekers en investeerders hebben onvoldoende beeld. We willen dat 80% van de Nederlandse doelgroepen en 25% van de internationale doelgroepen een duidelijk beeld heeft van onze regio. We verwachten dat de overheden, het bedrijfsleven en de kennisinstellingen hier gezamenlijk en structureel beleid op willen voeren en willen investeren. Ook moet veel sterker en wederkerig worden samengewerkt met de al sterke aanwezige merken op het gebied van sport en cultuur zoals Eurosonic/Noorderslag en onze topsportclubs. Onder die voorwaarde kan dit vanuit de Economische Agenda substantieel worden ondersteund. Bij het versterken van het profiel van de regio stellen we regionale media in staat hier een rol in te spelen. Hierbij trekken we samen op met de Sociale Agenda.

Voorbeeld positioneren mkb: Life Cooperative
Om de beleidsmakers van de regionale overheden en instellingen richting te geven, verenigde het mkb op het gebied van life science en medische technologie in het noordelijke deel van Nederland zich in een coöperatie: de Life Cooperative. De coöperatie van 65 bedrijven ontwikkelt oplossingen om gezamenlijk uitdagingen aan te gaan. Collectieve training, gezamenlijke inkoop van laboratoriumapparatuur en materialen, gedeelde bezoeken aan internationale beurzen en congressen zijn een aantal van de huidige voorbeelden van efficiencymaatregelen. Samen met haar partners ontwikkelt de coöperatie onderzoeks-, ontwikkelings- en aanbodketens die resulteren in efficiënte innovaties. Life Cooperative heeft zich inmiddels bewezen als volwaardige gesprekspartner en stem van het innovatieve mkb in deze sector, die bepalend is voor de agenda's van overheden en kennisinstellingen.

Wat doen we niet:
Vanuit de Economische Agenda is er geen ondersteuning voor eenmalige en/of individuele campagnes die niet zijn ingebed in een brede en gedragen samenwerking. Daarnaast is de investering in het organisatievermogen van het mkb aanvullend op de bestaande inzet van overheden en ondersteunende organisaties op dit gebied en is er geen sprake van substitutie.

6.3 Thematische inzet

Groningen en Noord-Drenthe hebben grote ambities met de Economische Agenda. De kracht, expertise en kansen voor het verdienvermogen van deze regio zit op dit moment binnen een aantal specifieke thema's: energie, gezondheid, landbouw, industrie en vrijetijdseconomie. Daar zet deze Economische Agenda dan ook vooral op in, met een open blik naar toekomstige ontwikkelingen die economisch kansrijk zijn. Binnen deze thema's maken we inzichtelijk waar de Economische Agenda op basis van de voorwaarden op inzet, en waar niet.

Duurzame energie

Opgave: transitie naar een duurzaam energiesysteem met brede energiemix.

Waarom in Groningen en Noord-Drenthe:
Onze regio heeft altijd een cruciale rol gespeeld in de Nederlandse en Europese energievoorziening en zal dat in de toekomst blijven doen. Ten minste een derde van de wind op zee zal aanlanden in Groningen. Voorwaarden voor aanlanding zijn een goede ruimtelijke inpassing en de uitkomsten van het lopende onderzoek naar aanlandingsmogelijkheden. De transitie van de waterstofketen krijgt hier als eerste gestalte. Met een project als DJEWELS wordt hier één van de grootste en meest innovatieve elektrolysers van Europa ontwikkeld. Onze regio beschikt over veel kennis van energie(systemen), zowel binnen publieke instellingen als bij private bedrijven.

Bovendien is een op Europese schaal ongekende energie-infrastructuur aanwezig: grootschalige, industriële bedrijvigheid met een hoge energievraag en bedrijvigheid in het opwekken van energie, met een unieke ligging aan de zuidelijke Noordzee met een zeehaven. Kortom, een uitstekende uitgangspositie om een cruciale rol te spelen in de transitie naar een duurzaam energiesysteem. Niet voor niets zijn we de eerste Hydrogen Valley. We zijn trots dat deze Europese en nationale opgave in onze regio gestalte krijgt. Maar om deze positie echt te benutten en de brede welvaart van Groningen en Noord-Drenthe te versterken, is meer nodig. De regio moet vanuit die positie als belangrijk aanlandingspunt voor groene energie, optimaal profiteren van de (toekomstige) beschikbaarheid van groene stroom en waterstof. De vergroening van de bestaande industrie, het vestigingsklimaat voor nieuwe, groene bedrijven en de energiehuishouding in de breedte kunnen er een impuls door krijgen.

Waar zet de Economische Agenda op in:
De Economische Agenda kiest voor twee investeringslijnen:

1. We willen laten zien dat de transitie naar een duurzaam energiesysteem daadwerkelijk bijdraagt aan de regionale economie. Denk bijvoorbeeld aan de verduurzaming van het IndustrieCluster Oost-Groningen.

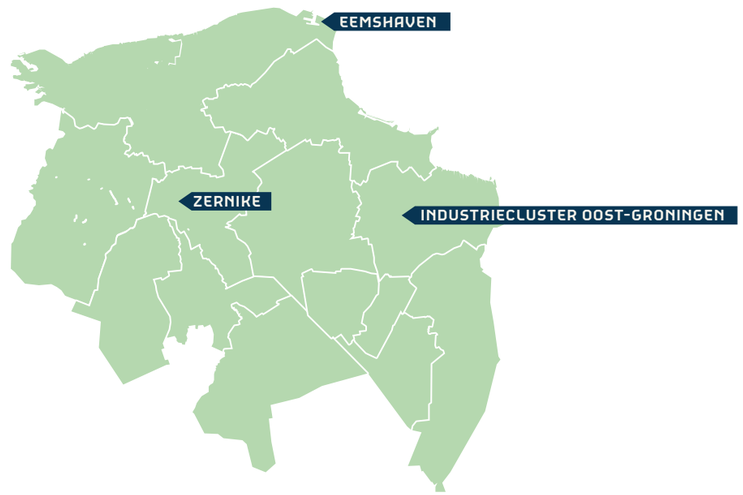
2. Via het Masterplan Campussen zetten we in op het uitbouwen en verzilveren van onze positie tot internationaal toonaangevende kennis- en toepassingsregio op het gebied van duurzame energie. Een voorbeeld is de ontwikkeling van een topinstituut dat vanuit een centraal punt verschillende campuslocaties verbindt, zoals de duurzaamheidscampus, Zernike campus, Groningen-Airport Eelde en de Eemshaven als satellieten.

Wat doet de Economische Agenda niet:
De Economische Agenda investeert niet in het realiseren van grootschalige opwek/productie van energie, transport of opslag van energie, ondersteuning en/of het organiseren van het bedrijfsleven van buiten de regio voor zover deze niet aantoonbaar en substantieel bijdragen aan bovenbeschreven inzet van de agenda.

Voorbeeld Bedrijvencluster Northern Netherlands Offshore Wind (NNOW)
Perspectief van wind op zee is door de regio vroeg onderkend. In 2010 hebben onder andere de Ontwikkelingsmaatschappij Noord-Nederland (NOM) en Energy Valley (voorloper New Energy Coalition) met actieve steun van Groningen Seaports daarom het bedrijvencluster Northern Netherlands Offshore Wind (NNOW) opgezet, dat inmiddels ongeveer 90 leden telt. Het goed kennen en inzetten van posities van de aangesloten bedrijven in de toeleveringsketen van (vaak zeer grote) internationale ontwikkelaars en contractors was en is de basis van NNOW. Dit is een mooi voorbeeld van hoe het regionaal bedrijfsleven zich met passende ondersteuning organiseert om te zorgen dat de energietransitie ten goede komt aan het regionale verdienvermogen.

De toen ingeschatte stormachtige ontwikkeling van de offshore windsector heeft zich doorgezet, met als resultaat veel windparken die vanuit de Eemshaven zijn gebouwd en worden onderhouden. De offshore windsector is de afgelopen jaren nog belangrijker geworden voor het behalen van de klimaatdoelen en levert, na de omzetting van groene stroom op zee, (experimenteel) direct groene waterstof.

Gezondheid

Opgave: transitie van zorg naar gezondheid en gezonde jaren.

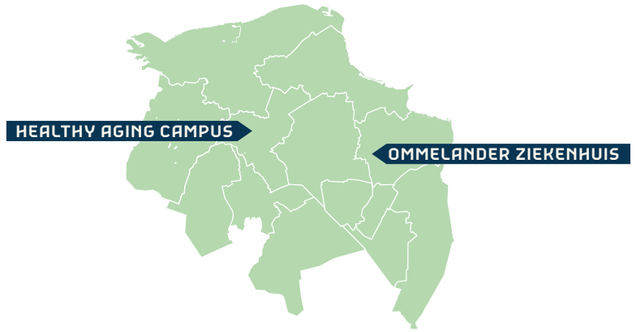
Waarom in Groningen en Noord-Drenthe:
De regio heeft in de afgelopen 20 jaar een wereldwijd uniek ecosysteem rondom Healthy Ageing opgebouwd met de biobank Lifelines als belangrijke pijler. We hebben hier een unieke informatiebron voor het ontwikkelen van interventies die de gezondheid bevorderen en gezondheidsverschillen verkleinen. Nationaal en internationaal hebben we een belangrijke staat van dienst als voorbeeldregio voor onderzoek en toepassing naar gezond opgroeien, mentaal welzijn en gezond ouder worden. Er is in onze regio extra en versneld noodzaak deze transitie gestalte te geven omdat gezondheidsverschillen die we overal zien, zich in onze regio met extra urgentie manifesteren. Zowel binnen steden (Groningen) als landelijke gebieden is een grote ongelijkheid in het aantal jaren waarin men in gezondheid leeft. Ook tussen onze regio en de rest van Nederland zijn deze verschillen fors. In Groningen is veel kennis van internationaal aanzien aanwezig op het gebied van medische technologie - waaronder robotisering - en het verzamelen, beheren en inzetten van gezondheidsdata. Deze kennis zetten we in voor het ontwikkelen van nieuwe vormen van diagnostiek en behandeling met betere uitkomsten voor de patiënt.

Naast de (hoog)technologische, digitale en kennisintensieve ontwikkelingen waaruit nieuwe economische bedrijvigheid voortkomt, moet er specifiek aandacht zijn voor gezondheid in Noord- en Oost-Groningen. In Noord-, Midden- en Oost-Groningen is namelijk sprake van een grote en onrechtvaardige gezondheidsachterstand. Het is noodzakelijk dat de inzet vanuit de Economische Agenda in de hele regio voor verdienvermogen en welvaart zorgt.

Waar zet de Economische Agenda op in:
De Economische Agenda zet in op het bestendigen en uitbouwen van onze internationale kennispositie op het gebied van (1) gezondheidsdata en kunstmatige intelligentie en (2) biomedische technologie, én zet deze kennis in voor interventies op het gebied van preventie en het bevorderen van een gezonde leefstijl. Hiermee verkleinen we gezondheidsverschillen en vergroten we de kwaliteit en toegankelijkheid van de zorg. Dit heeft als effect dat de gezondheid van Groningers en Noord-Drenten gaat verbeteren en dat we met de kennis en innovaties die daarvoor nodig zijn nieuwe bedrijvigheid creëren. We willen meer spin-offs vanuit de kennisinstellingen op dit terrein en meer bedrijvigheid vanuit de markt rond deze thema's. Deze economie draagt bij aan meer gezonde jaren in onze regio door verschillende (leefstijl)interventies vorm te geven (in samenhang met de Sociale Agenda) én tot waarde te brengen.

Wat doet de Economische Agenda niet:
Vanuit de Economische Agenda financieren we geen reguliere zorg. De uitvoering van wettelijke taken van gemeenten, geïsoleerd medisch onderzoek en ontwikkelingen op het gebied van gezondheid vallen buiten bovenbeschreven inzet van de agenda. Ook nemen we geen bestaande subsidiestromen over. De Sociale Agenda richt zich qua gezondheid voornamelijk op het verbeteren van het mentaal welbevinden en vroeg signalering. Daarbij ligt de focus op preventie en er vroeg bij zijn en daarin fors investeren: rondom zwangerschap, in jongerenwerkers, in opbouwwerkers, welzijn op recept en mentale ondersteuning op basis- en voortgezet onderwijs. Ook is er vanuit de Sociale Agenda aandacht voor bewegen: buurtsportcoaches helpen daarbij.

Voorbeeld Health Data Valley
Health Data Valley is een cluster van publieke en private organisaties in Noord-Nederland dat zich richt op het bevorderen van grote datastromen en het inzetten van data om meer gezonde jaren te bereiken. Health Data Valley heeft als doel om de norm te stellen voor het ondersteunen, monitoren en evalueren van regionaal en nationaal gezondheidsbeleid. Daarmee kan het de optimale voorwaarden en samenwerkingen bieden om data-ondersteunde zorgconcepten voor burgers en patiënten te realiseren. Door gezondheidsdata beter te benutten, wordt niet alleen effectief gezondheidsbeleid gefaciliteerd, maar wordt ook de ontwikkeling van nieuwe gezondheidsinnovaties voor preventie, vroege opsporing, diagnose en behandeling ondersteund. Health Data Valley zal het hart vormen van het nationale model voor slim, veilig en toegankelijk secundair datagebruik. Met de toevoeging van het Health Data Access Body zal het model een voorbeeld zijn voor andere landen die verbonden zijn met de European Health Data Space.

Landbouw

Opgave: transitie naar een duurzame en weerbare landbouwsector.

Waarom in Groningen en Noord-Drenthe:
De regio is en blijft een landbouwgebied. Juist in de landbouwsector liggen voor de regio veel kansen om zich te ontwikkelen en te onderscheiden. Decennia lang heeft de landbouw in Groningen en Noord-Drenthe bijgedragen aan de brede welvaart door voedselzekerheid, emancipatie van het platteland en de economische wederopbouw. Nog altijd is de sector van grote betekenis.

Ruim 70% van de totale oppervlakte van de regio is in gebruik als landbouwgrond, met een groot aantal grondgebonden landbouwbedrijven en sterke agroketens. Vanuit Noord-Groningen wordt 5% van de mondiale export van pootaardappelen geleverd. Tegelijk staat de sector voor de grote opgave: het ontwikkelen van een duurzamer en weerbaarder voedselsysteem. Een systeem waarin de negatieve impact op natuur, bodem en klimaat wordt geminimaliseerd, terwijl de economische veerkracht van de sector behouden blijft.

De afgelopen periode werkten diverse partijen in Groningen aan plannen voor het Toekomst Landelijk Gebied. Deze plannen richten zich op het toekomstbestendig maken van het Groningse landschap, met aandacht voor biodiversiteit, een robuust watersysteem en innovatieve landbouw. De landelijke uitdagingen spelen ook hier: herstel van natuur en biodiversiteit, vermindering van stikstofuitstoot en verbetering van waterkwaliteit. De negatieve impact van de sector op natuur, bodem en water moet worden verminderd door de transitie naar een natuurinclusieve, regeneratieve en innovatievere landbouw.

Een landbouw die door het leveren van gezonde voeding de gezondheid en duurzaamheid van onze regio vergroot. Voorop staat dat naast deze urgente opgaven, het verdienvermogen van de sector omhoog moet. De landbouw in Groningen en Noord-Drenthe heeft ook in de toekomst een belangrijke rol in het leveren van gezonde voeding en het beheer van het landschap.

Waar zet de Economische Agenda op in:
De Economische Agenda richt zich op het ontwikkelen van langere, regionale waardeketens en kortere afzetketens. Zo blijft een groter deel van de opbrengsten uit de landbouw binnen de regio. Tegelijk zorgen deze ketens voor een positieve impact op de natuur, bodem en gezondheid. Daarmee kiezen we nadrukkelijk voor het verdienvermogen van de sector. Deze ketens kunnen op verschillende manieren worden uitgebreid, bijvoorbeeld door het toevoegen van teelt van nieuwe gewassen voor biobased (bouw) materialen als vlas en hennep, mede in relatie tot de Herstelagenda (waarvan het Agroprogramma één van de onderdelen is) en de isolatieaanpak. Ook klimaatverandering biedt de kans om je te onderscheiden in de markt, mits je hier goed op inspeelt. Andere kansen zijn er bijvoorbeeld door het toevoegen van verwerkingsindustrie, om zo een regionale waardeketen te realiseren. En het aanjagen van de vraag naar regionale producten, met behulp van de aanwezige kennisinstellingen die een rol kunnen spelen bij kennisontwikkelingen en innovatie. Daarnaast zijn er mogelijkheden om het verdienvermogen van de landbouw te vergroten door samen te werken met sectoren buiten de landbouw. Denk bijvoorbeeld aan agrotoerisme en natuurbeheer.

Wat doet de Economische Agenda niet:
De Economische Agenda richt zich niet op de subsidiëring van primaire landbouw en individuele bedrijfsvoering van agrariërs of de inrichting van natuur(gebieden) en neemt geen verantwoordelijkheden van de Rijksoverheid over.

Voorbeeld: bodem en productie in balans
Lokale voedselproductie, circulaire landbouw en hoogwaardige voedselverwerking op een gezonde bodem bieden perspectief voor zowel de landbouwsector als de inwoners. Ze zorgen voor gezonde voeding, maar ook voor een sterke regionale economie.

Regionale afstemming op de groeiende vraag naar zoet water, vooral tijdens droge periodes, is daarbij erg belangrijk. Er moet rekening worden gehouden met diverse behoeften, zoals industrieel proceswater, landbouwwater, drinkwater en zoet water voor natuurbehoud. Met een juiste aanpak kunnen economische kansen in het landelijk gebied zo hand in hand gaan met het beschermen en versterken van het unieke Groningse (kust)landschap. Ook de vrijetijdseconomie in de regio kan hiervan profiteren.

Voorbeeld: versterken van de korte keten
De benodigde transitie kan worden versneld door de vraag naar duurzame producten uit korte ketens aan te wakkeren. Vanuit de sector zien we al veel initiatieven zoals directe verkoop aan consumenten en voedselcoöperaties. De transitie naar een duurzaam en economisch weerbaar landbouwsysteem is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Om de vraag naar producten uit korte ketens te vergroten zou een overeenkomst gesloten kunnen worden tussen de sector en grote, publiek gefinancierde werkgevers zoals gemeenten, provincie en kennisinstellingen om meer lokaal geproduceerd voedsel in te kopen.

Industrie

Opgave: transitie naar een schone en groene industrie.

Waarom in Groningen en Noord-Drenthe:
De chemische- en maakindustrie is historisch sterk vertegenwoordigd in de regio door de aanwezige (milieu)ruimte en gas, dat lange tijd in overvloed aanwezig was. De Nederlandse industrie moet in 2050 100% circulair en energieneutraal zijn. Dat betekent in onze regio een forse opgave waarbij elektrificatie, inzet van waterstof en groene, schone grondstoffen nodig zijn. De regio heeft met de aanlanding van wind op zee en de aanwezigheid van innovatieve nieuwkomers in de markt, een unieke positie om bestaande industrie te vergroenen en het verdienvermogen te vergroten.

Ook de sterke kennispositie van de Rijksuniversiteit Groningen en het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) op onderdelen van de topsectoren High Tech Systems & Materials (HTSM), innovatieve chemie en Lifescience & Health, is een grote kans. Vanuit die kennis wordt op innovatieve wijze zowel (samen)gewerkt aan fundamenteel onderzoek als aan de toepassing daarvan in het bedrijfsleven. De aanwezige materiaalkennis is internationaal erkend met onder andere een Nobelprijs. Daarnaast is de beschikbare kennis van autonome systemen een grote kans om de huidige productieprocessen te verbeteren en nieuwe, innovatieve oplossingen te bieden zoals robots en machines. Er wordt gewerkt aan een HTSM Noord agenda die kennis voor het groen en slim maken van de industrie actiever wil positioneren en aan de markt wil verbinden. Ook heeft de regio de potentie om een belangrijke biobased en circulaire hub te worden, waar innovatieve bedrijven op het gebied van biogrondstoffen en circulaire materialen zich willen vestigen en opschalen.

De maakindustrie en chemie is verspreid over de regio en kent zeer onderscheidende producenten van hoogwaardige producten, machines, apparaten en onderdelen en samenwerkingen op noordelijke schaal. Diverse markten en afnemers worden bediend, van biobased materialen tot semiconductors (chiptechnologie) met innovaties in de gehele regio: van het bedrijvenpark Zuid-Groningen tot de Zernike Campus.

In de nationale ambitie van strategische autonomie heeft ook onze regio een verantwoordelijkheid. Zelfs op (West-)Europese schaal is de aanwezigheid van medische technologie, voedsel- en scheepsbouwindustrie uniek voor een beperkt aantal regio's in Nederland. Onze regio heeft hier een belangrijke internationale positie. In relatie tot het project Beethoven bieden investeringen een kans voor het Noorden om die industrieën verder te ontwikkelen.

Waar zet de Economische Agenda op in:
De Economische Agenda zet in op de transitie van bestaande industrie naar een schone, groene en toekomstbestendige sector. De Economische Agenda wil daarbij sneller dan nationale en provinciale ambities. Daarom leggen we voor financiering de lat hoger om daarmee een extra prikkel te geven en ervoor te zorgen dat deze sectoren meer dan in het verleden bijdragen aan de brede welvaart. De Economische Agenda bevordert dat initiatieven gebruikmaken van de meest milieuvriendelijke (energiearme) productieprocessen naar de laatste stand van de techniek. Een bijdrage van de Economische Agenda wordt een internationaal erkende bevestiging van schone en groene industrie. Om regionaal verdienvermogen toe te voegen, is het nodig om passende industriële (kennis) ketens te sluiten en nieuwe clusters te bouwen, door gericht bedrijven in hun ontwikkeling te steunen of aan te trekken. De Economische Agenda stimuleert samenwerking buiten de regio en het innemen van een (inter)nationale positie.

De Economische Agenda zet specifiek in op de volgende sectoren:

1. **Chemische procesindustrie:**
   Met Chemport Europe is er een innovatief ecosysteem in Noord-Nederland, gericht op de transformatie en groene groei van de chemische sector. De sector heeft als doel de chemische industrie te verduurzamen door te focussen op groene chemie, biobased grondstoffen, de raffinage van kritieke grondstoffen en circulaire economie. Ook de chemie van geavanceerde materialen waarbij veel waarde wordt toegevoegd aan grondstoffen in relatief energiezuinige processen, past goed bij de regio. Het ecosysteem bestaat uit een samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen (zoals de Rijksuniversiteit Groningen en Hanze) en overheden in de provincies Groningen en Drenthe. Deze triple helix samenwerking maakt snelle besluitvorming en innovatie mogelijk. De ambitie is om in 2050 een industriecluster te hebben dat alleen gebruikmaakt van hernieuwbare

energie en grondstoffen, met nul CO_2-emissies. We zien mogelijkheden om met gerichte inzet aan deze ambitie bij te dragen en te versnellen door scherp te kiezen en de lat hoog te leggen.

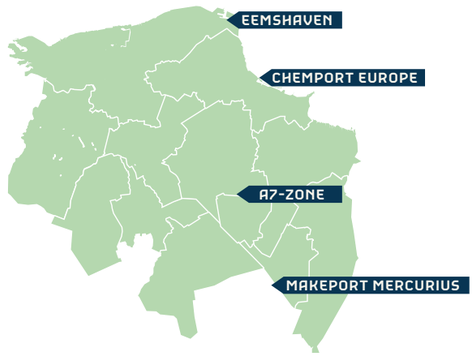
2. **Maritieme maakindustrie:**
   Groningen en Noord-Drenthe zijn sterk verbonden met de maritieme sector. Er worden hier allerlei scheepstypen ontworpen en ontwikkeld met specialisatie in schepen voor droge lading. Er is een sterke regionale keten aanwezig die - afgezien van de scheepsmotoren - alle onderdelen produceert. Van oudsher zijn er in Noord-Nederland vernieuwende samenwerkingen in de sector opgezet, zoals de oprichting van Centraalstaal. De sector staat voor grote uitdagingen die nieuwe en vernieuwende samenwerking vraagt om te komen tot standaardisering en digitalisering van ontwerp, robotisering van productie en collectieve en coöperatieve verdienmodellen. De Economische Agenda investeert in het aanjagen van deze samenwerking binnen de sector en met partijen - zoals kennisinstellingen - buiten de sector.

3. **Biobased materialen:**
   Groningen en Noord-Drenthe hebben historie op het gebied van biobased materialen. Er ligt een unieke kans om hier een nieuw hoofdstuk aan toe te voegen. Verschillende agrariërs voegen de teelt van gewassen als hennep en vlas toe aan hun roulatie voor materiaalproductie, er is een sterke en internationaal gerenommeerde kennispositie op het gebied van materiaalstudies en verschillende bedrijven zijn gespecialiseerd in hoogtechnologische materiaalproductie. En misschien wel belangrijker: er ligt in de regio een zeer omvangrijke en concrete vraag naar biobased bouw- en isolatiematerialen voortkomend uit de Herstelagenda en isolatiemaatregelen uit Nij Begun. De Economische Agenda investeert in de keten van biobased materialen om zo bij te dragen aan innovatie op het gebied van materiaalproductie, verduurzaming van de woningvoorraad en het versterken van het verdienvermogen van agrariërs. Bovendien heeft een aantal veelbelovende nieuwkomers in de markt zich reeds in de regio gevestigd, waarmee een goede basis wordt gelegd.

Wat doet de Economische Agenda niet:
De Economische Agenda richt zich niet op industriële single-stakeholder initiatieven zonder aansluiting bij regionale ketens en investeringen zonder aantoonbaar significant schonere en duurzamere productie tot gevolg. De Economische Agenda investeert nadrukkelijk in het regionale verdienvermogen met minimale negatieve en waar mogelijk positieve impact op de omgeving.

Voorbeeld: industriële keten kritieke grondstof voor groene energietechnologie
De Europese Critical Raw Materials Act (CRMA) bevat een lijst van materialen die van belang zijn om op Europees niveau zeker te stellen voor de industrie die producten voor de 'eerste levensbehoefte' maakt. Producten voor een duurzaam energiesysteem horen daarbij (zoals batterijen, zonnecellen en elektrolysers voor waterstofproductie). In de regio wordt gewerkt aan het vestigen van bedrijven die belangrijk zijn om die keten vorm te geven en die passen binnen de regionale waardeketens. Dit zijn bijvoorbeeld bedrijven die een kritische grondstof zoals silicium produceren, en andere bedrijven die silicium of halfproducten uit die keten kunnen verwerken tot PV-cellen voor de opwek van zonne-energie of in hoogwaardige batterij- of chiptechnologie. Dit is een combinatie van hoogwaardige chemische en maakindustrie. Bij succes draagt de regio daarmee bij aan CO_2-reductie in de keten, aan substantieel minder import door de Europese Unie van (milieuonvriendelijk geproduceerde) grondstoffen en energietechnologie en aan versterking van de eigen industrie en het verdienvermogen in een regionale keten.

Vrijetijdseconomie

Opgave: jaarlijks 1,5 miljoen meer bezoekers naar de regio trekken ten opzichte van 2025.

Waarom in Groningen en Noord-Drenthe:
De ontwikkeling van de vrijetijdseconomie is een kans voor de hele regio en levert een directe bijdrage aan de doelen van de Economische Agenda. Het is tijd deze waarde te erkennen en met gerichte investeringen al het moois dat de regio biedt op het gebied van erfgoed, landschap, cultuur en sport te versterken. Met als resultaat een aantrekkelijker woon-, leef- en vestigingsklimaat, sterkere sociale cohesie en aantrekkelijke banen voor inwoners met verschillende opleidingsniveaus, waaronder mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

De verschillen binnen de regio in de vrijetijdssector zijn enorm. Dat zorgt ervoor dat gebieden van elkaar kunnen profiteren en dat investeringen kansrijk zijn. Noord-Drenthe loopt regionaal voorop met de vrijetijdseconomie. De sector is goed georganiseerd en de samenwerking tussen overheden en het bedrijfsleven verloopt goed. De sector levert een aantoonbare bijdrage aan het voorzieningenniveau en de sociale cohesie. Noord-Drenthe is een volwaardig onderdeel van het dagelijkse economische systeem rond de stad Groningen en Assen. Dit is echter maar beperkt terug te zien bij de samenwerking rond regiomarketing, samenwerking tussen ondernemers en verbindingen van routestructuren en informatievoorziening. Noord-Drenthe doet het tot nu toe vooral op eigen kracht. De gehele regio kan veel leren van deze kracht.

In grote delen van de regio blijft de vrijetijdseconomie sterk achter. Zo staat de provincie Groningen in veel opzichten onderaan in Nederland. Slechts 1,3% van alle overnachtingen in Nederland vindt in Groningen plaats. Ook neemt het voorzieningenniveau in dorpen al jaren af en scoort het imago van Groningen laag. Tegelijkertijd biedt onze regio juist veel moois op het gebied van erfgoed, landschap, cultuur en sport. Er liggen grote kansen om de vrijetijdseconomie als sector ambitieus te ontwikkelen door in de hele regio te investeren. De sector kan veel werkgelegenheid leveren voor inwoners met verschillende opleidingsniveaus, herintreders en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Maar de impact kan veel verder reiken: de sector draagt ook bij aan een aantrekkelijke leefomgeving, waardoor het voor zowel inwoners, nieuw talent en kenniswerkers aantrekkelijker wordt om hier te wonen en zich te vestigen. Dit is van belang bij de positionering van Groningen en Noord-Drenthe als interessante vestigingsregio voor bedrijven. Hierdoor draagt vrijetijdseconomie ook bij aan het succes van de andere sectoren in de regio. Het overeind houden van winkels en horeca in dorpen voorkomt verschraling en vergroot de aantrekkelijkheid van dorpen als woonplek.

Vrije tijd speelt een cruciale rol in de mentale en fysieke gezondheid en persoonlijke ontwikkeling en identiteit. Ten slotte heeft de vrijetijdssector een belangrijke indirecte invloed op de economie. Investeren in de vrijetijdseconomie heeft hiermee een sterk multipliereffect.

Waar zet de Economische Agenda op in:
Als nooit tevoren gaat deze regio investeren in de vrijetijdseconomie en zo de achterstand omzetten in een voorsprong. Er moeten jaarlijks 1,5 miljoen meer bezoekers naar de regio komen om te recreëren en te verblijven, met een verdubbeling in verblijfsduur. De Economische Agenda gaat het realiseren van deze voorsprong substantieel cofinancieren met een reservering van 200 miljoen euro. Dit betekent dat overheden en het bedrijfsleven moeten mee-investeren. Op deze manier verleiden we nieuwe en bestaande partijen meer verantwoordelijkheid te nemen, groter te denken en veel meer samen te werken. Vrijetijdseconomie en cultuur vormen een wezenlijk onderdeel van het regionale verdienvermogen. Voorwaarde voor succes is een ambitieus en regio-dekkend programma waarin de verhalen van de regio op een krachtige manier terugkomen, met duidelijke betrokkenheid van een nieuwe generatie initiatiefnemers en ondernemers. Onderwerpen als arbeidsmarkt, ondernemerschap, onderwijs en samenwerking binnen de sector en een goede vertegenwoordiging, moeten onderdeel zijn van dit programma. Daarnaast is het noodzakelijk te investeren in de herbestemming van erfgoed voor vrijetijdsondernemers in agrarisch, religieus en industrieel erfgoed. Herbestemming van erfgoedpanden voegt waarde toe aan de regionale economie. Het draagt bij aan een aantrekkelijke

leefomgeving, behoud van de gebiedsidentiteit en biedt inspiratie voor innovatie en technologische ontwikkelingen. Bovendien versterkt dit het regionale zelfbewustzijn en het imago van de regio. We zien ruimte om de vrijetijdssector serieus te ontwikkelen op de volgende terreinen:

1. **Uitbreiden en versterken dagrecreatief aanbod**
   Voor inwoners en bezoekers moet er het hele jaar door meer te beleven zijn. Daarom is het nodig toe te werken naar minimaal vijf grote en tien middelgrote publiekstrekkers die bezoekers uitnodigen om stad en regio te bezoeken. We zien kansen voor het versterken en toevoegen van trekkers op de volgende gebieden:
   - Museaal aanbod door bijvoorbeeld een depotfunctie van één van de rijksmusea, een foto- of sportmuseum toe te voegen met (inter-)nationale uitstraling en het versterken van het huidige aanbod.
   - Natuurbeleving door het veel beter toegankelijk maken van onze mooie natuur en gevarieerde (cultuur)landschap, zoals het Middag-Humsterland, met kwalitatief hoogstaande ondersteunende voorzieningen zoals een uitstekende kop koffie.
   - Nieuw en onderscheidend vrijetijdsaanbod in de hele regio om gericht een impuls te geven aan de ontwikkeling van de sector.
   - Gericht investeren in erfgoedparels met een bovenregionale publieks-functie zoals museale borgen, kloosters, landgoederen en havezaten.
   - Nieuwe (plekken voor) evenementen op unieke locaties op het gebied van sport en cultuur zoals een internationale marathon, optredens van internationale artiesten of een internationale kunstmanifestatie om te zorgen voor extra bezoekredenen.

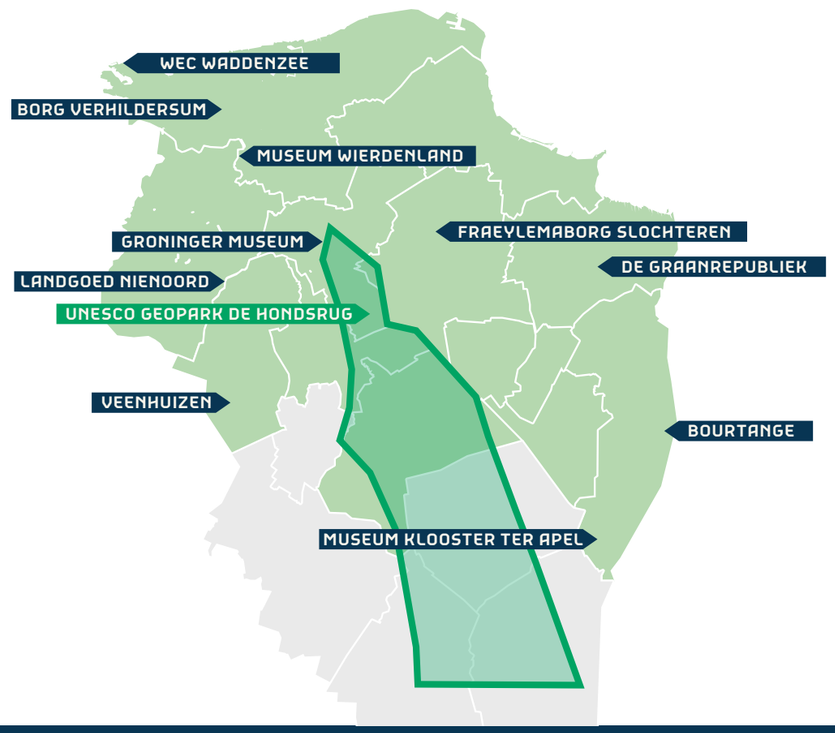
2. **Verblijfsaccommodaties**
   Er is ruimte in onze regio voor meer hoogwaardige verblijfsaccomodaties. Het huidige aanbod is vooral geconcentreerd in de stad. Er is een stevige impuls nodig in het verblijfsaanbod in de rest van de regio: een verdubbeling van het aantal bedden in professionele hotels, bijzondere vakantieparken, typisch Groningse B&B's met bijzondere Groningse architectuur of in herbestemd historisch erfgoed.

3. **Zakelijke markt**
   Zakelijk toerisme - waarbij bezoekers komen voor een congres, beurs of vergadering - is een belangrijk aanvullend segment op 'recreatief toerisme' omdat deze omzet door de week en buiten de schoolvakanties oplevert en leidt tot vervolgbezoek. De regio moet als zakelijke bestemming terugkomen op plek 3 (nu plek 9). De congres-alliantie Groningen Conventions moet worden versterkt en er moet meer worden geïnvesteerd in de uitbreiding van faciliteiten, als onderdeel van het overkoepelende plan.

Wat doet de Economische Agenda niet:
Investeren in vrijetijdseconomie vraagt iets van alle regionale partners. De samenwerking moet op een nieuwe manier opgebouwd en georganiseerd worden, met de structurele betrokkenheid van overheden en ondernemers. De regionale ambitie om in te zetten op vrijetijdseconomie is niet nieuw maar heeft tot nu toe onvoldoende gestalte gekregen. Daarom investeert de Economische Agenda ook hier niet in single-stakeholder initiatieven en voegt bij voorkeur geen extra subsidie toe aan een het bestaande oerwoud aan subsidies, maar zet in op het samen met betrokken overheden beter richten van het bestaande instrumentarium. De Economische Agenda investeert niet in de structurele exploitatie, het beheer en onderhoud van voorzieningen en tekorten in lopende begrotingen. Aanvullend financiert de Sociale Agenda met een focus op het culturele erfgoed in de regio, evenals cultuurcoaches en culturele arbeids-krachten. Met de uitbreiding van de onderwijstijd wordt vanuit de Sociale Agenda een stevige impuls gegeven aan culturele werkers in het onderwijs.

Voorbeeld: economische plus op gebiedsontwikkelingen
Het gevarieerde landschap van onze regio met het gezichtsbepalend agrarische, religieuze en industriële erfgoed geeft de regio haar unieke identiteit en karakter en onderscheidt de regio van andere delen van Nederland. In delen van onze provincie wordt de komende jaren fors geïnvesteerd in het landschap om het landelijk gebied toekomstbestendiger te maken, bijvoorbeeld op het gebied van waterhuishouding, klimaatbestendigheid en de gebiedsplannen van het Toekomst Landelijk Gebied.

Als plus op deze ontwikkelingen in het landelijk gebied maakt de Economische Agenda investeringen mogelijk in publieksvoorzieningen, nieuwe initiatieven voor verblijfs- en dagrecreatie, wandel- en fietsroutes, agrotoerisme, natuurbeleving en de herbestemming van erfgoed. Hiermee versterken we de identiteit en het onderscheidende karakter van onze regio en vergroten we het verdienvermogen. Eigentijds nieuw aanbod maakt het aantrekkelijker om in de regio te wonen en draagt zo bij aan het behouden van talent. Zo koppelen we meerdere investeringsstromen aan de doelen van de Economische Agenda.

7 Uitvoering: samen werken

Uitvoering van de Economische Agenda vraagt om meer dan intensivering van wat we al hebben. Er moet meer worden samengewerkt en dat vraagt iets van alle partijen. Een andere wijze van organiseren van de uitvoering is daarom vanzelfsprekend en op basis van de kabinetsreactie en het startdocument nadrukkelijk onderdeel van de Economische Agenda. Immers: 'Als we doen wat we deden, krijgen we wat we kregen.' De Economische Agenda heeft een uitvoeringsstructuur nodig. De uitvoeringsstructuur moet zo eenvoudig mogelijk zijn, samenwerking stimuleren, sturen op doelstellingen voor de lange termijn en ruimte bieden om flexibel in te springen op onvoorziene kansen.

We maken in die structuur gebruik van de kennis en kunde die er is in de regio. Voorop staat dat besluitvorming over publieke middelen moet plaatsvinden binnen politiek-bestuurlijke kaders met een duidelijke verantwoording, maar dat betekent niet dat ieder individueel project onderdeel van politieke besluitvorming zou moeten zijn.

In de voorgestelde samenwerking organiseren we de structurele betrokkenheid en zeggenschap van overheden, kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties. De Economische Agenda is er voor het gedeelde belang en dat vraagt een gezamenlijke verantwoordelijkheid en inzet. In de manier van uitvoering moet specifieke aandacht zijn voor het gezamenlijk - triple helix - formuleren van projecten en programma's en daar ook gezamenlijk in investeren. Het project-genererend vermogen en de executiekracht van de regio moet een impuls krijgen, zodat de beschikbare middelen ten goede komen aan de regio. De Economische Agenda vervult de rol van ontwikkelmotor in deze samenwerking.

De kwartiermaker heeft onafhankelijk advies gevraagd over de uitvoering van de Economische Agenda[8]. Voor het opstellen van dit advies is gesproken met alle betrokken overheidsbestuurders en met stakeholders vanuit ondernemers en kennisinstellingen. Ook zijn op rijksniveau bestuurlijk en topambtelijk gesprekken gevoerd.

In hoofdstuk 7.1 beschrijven we op hoofdlijnen de uitvoeringsstructuur van de Economische Agenda op basis van dit onafhankelijke advies en schetsen we het vervolgproces. De komende periode werken we aan het implementeren van deze structuur. Het staat voorop dat we hierin recht doen aan de rol van volksvertegenwoordigingen in besluitvorming over regionale samenwerking conform de Wet Gemeenschappelijke Regelingen (WGR). De structuur wordt op zo'n manier uitgewerkt dat deze adaptief is voor de toekomst.

8 Zie advies Berenschot 'Verkenning en advies governance Economische Agenda' (2025) op: nijbegun.nl/documenten

7.1 Uitvoeringsstructuur

De Economische Agenda wordt uitgevoerd met betrokkenheid van alle overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven. De hoofdstructuur voor aansturing en uitvoering van de Economische Agenda moet vier essentiële taken vervullen:

1. Het fungeren als bankrekening waar het Rijk de middelen naar kan overdragen.
2. Het vaststellen van de lange termijn Economische Agenda en het vertalen daarvan in een concreet uitvoeringsplan.
3. Het toekennen van financiële middelen aan programma's en projecten.
4. Het afleggen van verantwoording over de uitgave van publieke middelen in relatie tot de gestelde doelen.

De Economische Agenda gaan we uitvoeren via een getrapte structuur van een openbaar lichaam (GR) met daarnaast een stichting. Deze structuur toont gelijkenissen met hoe overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven in de metropoolregio Eindhoven samenwerken onder de noemer 'Brainport'.

Openbaar lichaam
In het openbaar lichaam zijn alle regionale overheden vertegenwoordigd door kroonbenoemde burgemeesters, dijkgraven en de commissaris van de Koning van de provincie Groningen. De politiek-inhoudelijke expertise wordt in commissies georganiseerd die zwaarwegend adviseren. Conform het advies gaan we voor de uitwerking uit van gelijkwaardige stemverhoudingen en besluitvorming bij meerderheid van stemmen. Zo doen we recht aan de noodzaak echt samen te werken en dit met vertrouwen te doen. Het Rijk neemt een eigenstandige positie in als agendalid[9] en voert in het kader van haar zorgplicht, via de Staat van Groningen en Noord-Drenthe, gesprekken met het openbaar lichaam over voortgang en resultaten van de Economische Agenda. Het Rijk stuurt daarop door middel van het formuleren van bestedingsdoelen en uitkeringsvoorwaarden bij het over-maken van de middelen. De provincie Drenthe zal eveneens agendalid zijn omdat zij enerzijds een grote inhoudelijke betrokkenheid heeft maar anderzijds in de Wet Groningen geen partij is en daarmee geen formele verantwoordelijkheid heeft voor het behalen van de doelen.

Vanuit het openbaar lichaam wordt verantwoording afgelegd over de besteding van de middelen aan volksvertegenwoordigingen. Het openbaar lichaam gaat over wat we willen bereiken en onder welke voorwaarden we daaraan werken. Oftewel: de langjarige doelen, inhoudelijke kaders op hoofdlijnen en daarmee het vaststellen van het meerjarig uitvoeringsplan Economische Agenda. Ook de uitvoeringsplannen worden vastgesteld door het openbaar lichaam, maar dit laat het opstellen daarvan aan de triple helix georganiseerd in een stichting. Om te zorgen dat portefeuillehouders inhoudelijk betrokken zijn wordt een politiek-bestuurlijke commissie ingesteld. Het openbaar lichaam wint bij het vaststellen van alle onderdelen advies in bij deze commissie.

Stichting
Het openbaar lichaam gaat over de inhoudelijke en financiële kaders en de leden van het algemeen bestuur kunnen daarover ter verantwoording worden geroepen door hun volksvertegenwoordiging. Dan blijft de vraag wie er gaat over het 'hoe', inclusief de toekenning van middelen aan specifieke programma's en projecten. Om de gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen gestalte te geven, wordt de besluitvorming op dat niveau uitgevoerd door de triple helix (zijnde overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen) in de vorm van een stichting.

RaboResearch (2022, pagina 3) over onze regio
"Een grote opgave is om letterlijk nieuwe energie in de organisatie van het bedrijfsleven te brengen. Bedrijven mogen meer het voortouw nemen bij de strategievorming van de regio. Door als groep bedrijven de krachten te bundelen en als één entiteit naar voren te treden, doe je ertoe en zit je bij belangrijke partijen aan tafel. Verenigd kun je immers beter uitdragen waar je als groep behoefte aan hebt. Overheid en onderwijs zullen op die manier meer naar bedrijven toe bewegen. Dit is nodig, aangezien overheid en onderwijs op dit moment zeer bepalend zijn voor de beleidsvorming en -richting. (..) Zodra er een evenwichtige triple helix ontstaat, kunnen de verschillende partijen werken aan een gezamenlijke visie en vervolgens een gezamenlijke agenda."

Deze stichting staat aan de lat voor het - binnen de door het openbaar lichaam vastgestelde meerjarig uitvoeringsplan Economische Agenda - opstellen van uitvoeringsplannen, opstellen van een gedetailleerde procedure van beoordeling en het op basis daarvan beslissen over de toekenning van middelen. Om stabiliteit te borgen zal het uitvoeringsplan een looptijd van zes jaar hebben, passend bij het langjarige karakter van de ondersteuning van projecten en programma's. Er ontstaat dan een getrapte structuur. Op die manier vindt uitvoering plaats binnen duidelijke politiek- bestuurlijk kaders, maar is deze zelf niet politiek.

9 Agenda-lidmaatschap houdt in dat de vergaderstukken worden toegezonden en dat de leden worden uitgenodigd voor vergaderingen.

Het bestuur van de stichting zal technocratisch, op basis van expertise en gezag, zijn. Dat betekent dat leden er niet zitten als vertegenwoordiger of functionaris van één van de overheden, kennisinstellingen of bedrijven, maar op basis van expertise, profiel en gezag. Zo keuren zij niet hun eigen vlees. Voordracht van bestuurders gebeurt wel vanuit de verschillende geledingen.

De stichting heeft ook een belangrijke rol als ontwikkelmotor in het formuleren van projecten, programma's en initiatieven waar 'witte vlekken' zitten. Het is daarvoor cruciaal dat er nauwe verbinding is met zowel de beste ambtenaren van de overheden als de beste medewerkers van bedrijfsleven en kennisinstellingen. Zo wordt op één plek de samenwerking op de thema's van de Economische Agenda georganiseerd en de ontwikkel- en executiekracht van de regio verhoogd.

Verhouding openbaar lichaam en stichting
De relatie tussen het openbaar lichaam en de stichting wordt geregeld in de gemeenschappelijke regeling, de statuten van de stichting en via de financierings- en verantwoordingsrelatie.

In de statuten wordt in ieder geval opgenomen dat het stichtingsbestuur in al haar handelen binnen de politiek gestelde kaders van de Economische Agenda en het meerjaren uitvoeringsplan dient te blijven. De stichting legt verantwoording af aan het openbaar lichaam over de besteding van de middelen.

Deze structuur moet ook worden ondersteund. Het openbaar lichaam heeft een secretaris-directeur met een achtergrond bij de overheid. Die is verantwoordelijk voor topambtelijke afstemming met de besturen en voor het goed laten functioneren van de governance. De stichting heeft een directeur met een achtergrond in het bedrijfsleven of bij een kennisinstelling en een stevige en deskundige staf. Deze staf bestaat uit medewerkers vanuit de verschillende betrokken organisaties. Hun taak is het opstellen van uitvoeringsplannen en het voorbereiden van besluitvorming in het bestuur.

Doeltreffende samenwerking
Er mogen niet meerdere structuren los van elkaar op ongeveer hetzelfde sturen. De afgelopen jaren is al veel geïnvesteerd in economische ontwikkeling, onder andere met de Economic Board, Nationaal Programma Groningen, de NOM, SNN, het Akkoord van Groningen en Werken aan Ontwikkeling. Komende periode gaan we verduidelijken hoe deze partijen zich verhouden tot de uitvoeringsstructuur. Voorop staat dat een heldere structuur en samenwerking de effectiviteit en efficiëntie van inzet moet vergroten zodat de middelen uiteindelijk bijdragen aan het behalen van de doelen. De komende periode integreren we in ieder geval de uitvoering van het Masterplan Campussen in de Economische Agenda. Ook wordt verkend in welke vorm Nationaal Programma Groningen in de voorgestelde structuur kan worden ondergebracht.

Vervolg
Het is duidelijk dat het opzetten van deze uitvoeringsstructuur niet over één nacht ijs gaat. We hebben de basis gelegd die nodig is om de start van de uitvoering mogelijk te maken. Deze basis werken we gezamenlijk uit. Dit doen we op zo'n manier dat er ruimte is om in de toekomst aanvullingen te doen wanneer daar inhoudelijk aanleiding toe is. De vorm is immers het middel om de inhoud mogelijk te maken. Doel is dat deze structuur in 2026 in de basis operationeel is.

Aandachtspunten
Voor de uitwerking van deze hoofdstructuur is het nodig aandacht te hebben voor:
- De wijze waarop volksvertegenwoordigers naast hun formele rol conform de WGR directer betrokken kunnen worden. Ons inziens vraagt verlengd lokaal bestuur ook om een vorm van verlengde democratische controle.
- De wijze waarop jongeren en vertegenwoordigers en functionarissen van bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties in een adviescommissie van het openbaar lichaam worden georganiseerd.
- De mogelijkheden om naast de triple helix maatschappelijke organisaties en jongeren een formele positie te geven in de GR of stichting.

Betrokkenheid jongeren
De grootste vernieuwers van de economie zoals we die nu kennen zijn hun bedrijf nog niet gestart, zitten misschien nog op de basisschool of zijn zelfs nog niet geboren. Voor de werkenden van de toekomst geldt hetzelfde. Nu we bouwen aan een economische agenda voor de komende dertig jaar is het vanzelfsprekend jongeren te betrekken. Dat doen we door: het verwerken van inhoudelijk inbreng, de inhoud van de agenda te richten op deze belangrijke groep inwoners, de ondersteuning van ondernemerschapsvaardigheden en het faciliteren van initiatieven van jong ondernemerschap. Al deze onderwerpen krijgen een duidelijke plek in het opstellen van de uitvoeringsplannen en daar zal ook substantieel budget voor komen.

Maar, betrekken alleen is niet genoeg. Met een agenda voor dertig jaar en een uitvoeringsstructuur die mogelijk langer functioneert is het van belang jongeren echt positie te geven aangezien zij met een ander toekomstgericht perspectief en minder gehinderd door gevestigde belangen kijken. Wat de Economische Agenda betreft gaan we hierin echt verder dan meepraten en meedenken. Dit betekent dat de stem van jongeren gehoord wordt in besluitvorming op de momenten die ertoe doen. We doen hier twee concrete voorstellen voor: (1) elke geleding van de triple helix draagt minimaal 1 bestuurslid voor die bij aanvang jonger is dan 30 jaar en (2) de stichting wordt statutair verplicht tot de betrokkenheid van jongeren in het opstellen van uitvoeringsplannen door de stichting.

8 Financierings- en adviesinstrumenten en regeldruk

Uitvoering van de Economische Agenda vraagt passende financierings-instrumenten en inzet om de regeldruk voor alle betrokken partijen te verlagen.

Financieringsinstrumenten
Uitgangspunt van de agenda is dat inzet van geld moet passen bij het doel dat een specifiek initiatief, project of programma wil bereiken ten behoeve van de Economische Agenda (brede welvaart). De Economische Agenda zal zowel bestaande instrumenten inzetten als nieuwe instrumenten, speciaal bedacht en ingericht voor deze agenda. De beschikbare middelen zullen voornamelijk in een financieringsmix worden ingezet, waarbij niet enkelvoudige subsidies maar gezamenlijk investeren, deelnemen en ondernemen de voorkeur hebben. Daarmee ontwikkelen en zorgen we samen voor Return on Investment (ROI) op investeringen met publieke middelen. Sommige ondernemers weten de weg naar subsidies goed te vinden terwijl andere, vaak lokaal mkb, hier in mindere mate toe in staat zijn.

De Economische Agenda kan beschikken over instrumenten om te investeren, subsidiëren, adviseren, ondersteunen en (mede)ontwikkelen en wil een substantiële hefboom realiseren. Daarvoor gaan we samenwerken met regionale en nationale partijen die middelen en waardevolle expertise hebben. In de regio zijn dat bijvoorbeeld lopende programma's zoals Interreg en regionale investeringsfondsen zoals het NOM Fonds en het Groninger Groeifonds. Nationaal zijn dat regelingen en fondsen van RVO en Invest NL en internationaal de Europese Investeringsbank (EIB). Ook met private partijen zoals pensioenfondsen zoeken we samenwerking. De agenda zet geld, waar mogelijk, gezamenlijk in met dergelijke partijen.

Nu al werken Rijk, provincie, NOM en de Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) samen aan strategische acquisitie van (internationale) bedrijven. Daartoe kan uit een daarvoor speciaal bestemd budget subsidie of risicokapitaal worden ingezet om partijen in specifieke keten- en clusterambities - die bijdragen aan economische structuurversterking - aan te trekken. Wanneer het instrument succesvol blijkt, kan het een blijvende plek krijgen in de instrumentenmix van de agenda.

SER Noord, (2023, pagina 4):
Organiserend vermogen voor visie- en projectontwikkeling ontbreekt:
“In Noord-Nederland wordt nog onvoldoende gebruikgemaakt van het aanwezige organiserend vermogen om voor de inhoudelijke thema’s waar verschillende partijen aan werken, in gezamenlijkheid een integrale visie en strategie te ontwikkelen, met een heldere stip op de horizon. Er is te weinig onderscheidend vermogen binnen de gesignaleerde thema’s wat vervolgens geconcretiseerd kan worden om te komen tot een heldere, consistente aanpak. Dit doortrekkend zien we dat er te weinig organiserend vermogen en ontwikkelcapaciteit is voor industriële projecten in de regio. Met de volgende punten wordt dit tot uitdrukking gebracht:

- Ontbreken van ontwikkelfaciliteiten (geld en menskracht) en geen duidelijke regie hierop.
- Beperkte kennis en ervaring van initiatiefnemers met de pré- financieringsfase. Ondersteuning bij projectontwikkeling ontbreekt.
- Het bestaande mkb kan in de innovatieve processen vaak maar moeilijk aanhaken. De ondersteuning die er is, spitst zich toe op de ‘usual suspects’ (vooral kennisinstellingen en grotere innovatieve bedrijven).
- Beperkte ervaring bij gemeenten en provincies op Europees niveau voor het organiseren van projecten.”

Uiteindelijk is het doel een goed werkende, eenduidige en eenvoudige financieringsketen te realiseren. Daarbij denken we in ieder geval aan de volgende instrumenten:

- **Revolverend fonds**
  Bij een revolverend fonds wordt geld in een zodanige vorm beschikbaar gesteld dat het terugbetaald dient te worden en er rente over betaald wordt; door de aflossing komen de middelen terug in het fonds, door rente groeien deze. Of er staat mede-eigendom (aandelenpositie) in het bedrijf tegenover, dat later kan worden verkocht voor een hogere opbrengst. Het geld komt zo weer terug in het fonds en kan opnieuw en dus meerdere keren (revolverend) worden ingezet. We hebben er hierbij aandacht voor dat de investeringshorizon van een fonds past bij de regionale opgaven. De Economische Agenda wil in ieder geval positieve impact hebben via de financiering van start-ups in een heel vroege fase en voor scale-ups in de eerste financieringsronde via een fonds.

- **Subsidie**
  Naast financieren kan de agenda ook subsidiëren. Er zijn situaties waarbij het belang van het aanjagen of op gang brengen van een ontwikkeling zwaarder weegt dan de kans op financieel rendement. Marktfalen willen opheffen kan hier een voorbeeld van zijn. De Economische Agenda kijkt naar een slimme financieringsmix van risicokapitaal en subsidie (blended finance). Bij projecten zal cofinanciering worden gevraagd. In elke private of publiek-private samenwerking zal aandacht zijn voor (EU-)staatssteunkaders en stapeling. We verkennen de mogelijkheden voor regionale uitzondering op deze kaders.

Advies- en kennisinstrumenten
Uitvoering van de agenda vraagt naast financieringsinstrumenten goed toegankelijke advies- en kennisinstrumenten voor het mkb. Regionaal, nationaal en internationaal zijn er veel instrumenten en adviseurs. Het organiseren van het beter benutten daarvan is een belangrijke taak in de uitvoering van de Economische Agenda.

Initiatiefnemers moeten in een zo vroeg mogelijk stadium kunnen rekenen op creatieve en deskundige sparringpartners. Voor ‘hun eigen’ (mkb) doelgroepen worden bestaande organisaties als NOM en Economic Board Groningen via extra Rijksmiddelen versterkt met ‘loop- en organiserend vermogen’ voor de agenda. Het ministerie van Economische Zaken heeft een cluster ingericht om in overleg met partners in de agenda, bedrijfsleven, kennisinstellingen, etc. te ondersteunen bij projecten zoals acquisitie, innovatie en opschaling van (bewezen) aanpak. Ook door het inbrengen van kennis vanuit en initiëren van samenwerking met andere ministeries.

Regeldruk
Om de ontwikkel- en executiekracht van de regio te vergroten moet worden gekeken naar de regeldruk en doorlooptijden voor alle betrokken partijen. In het uitvoeren van de Economische Agenda zetten we daarom breder in dan alleen op nieuwe financieringsinstrumenten, efficiënte beoordelingsprocessen en passende beslissingsbevoegdheid.

Staatssteun
De Economische Agenda voor Groningen en Noord-Drenthe dient ter ondersteuning van de sociaaleconomische ontwikkeling van de regio. Bij het ondersteunen van ondernemingen met publieke middelen - door middel van investeringen in deze regio door overheden - moet rekening worden gehouden met het (EU) staatssteunrecht. Het staatssteunkader biedt verschillende vrijstellingen om deze investeringen verenigbaar te maken met de interne markt. Er moet worden afgewogen of deze vrijstellingen toereikend zijn of eventueel een melding nodig is bij de Europese Commissie over de rechtmatigheid van de investeringen. Dit gaan we in de volgende fase verkennen.

9 Monitoring: wanneer is de agenda een succes?

De Economische Agenda draagt samen met de Sociale Agenda bij aan het strategische doel om binnen één generatie ten minste op het nationale gemiddelde te komen op relevante indicatoren van brede welvaart. Door een generatielang te investeren, biedt de Economische Agenda een kans voor duurzame economische structuurversterking van de regio. Binnen de Economische Agenda zijn verschillende hoofd- en subdoelen geformuleerd als operationalisering van het strategische doel, zoals ook te lezen is in hoofdstuk 5 van deze agenda.

De Economische Agenda wil voortdurend leren. Periodiek wordt bekeken of met de gekozen strategie, de beoogde resultaten en daarmee doelen bereikt worden of dat er bijsturing nodig is. Voor de monitoring zijn (1) indicatoren en (2) streefwaarden geselecteerd. Indicatoren kunnen een doel concreet en meetbaar maken; waarbij de streefwaarden de gewenste resultaten op die indicatoren aangeven. In lijn met de eerder gedeelde uitgangspunten, is gekozen voor ambitieuze streefwaarden, die zijn gebaseerd op het advies van bureau Rebel. De indicatoren zijn onder te verdelen in 'kernindicatoren' en 'signaalindicatoren'. Kernindicatoren zijn indicatoren die in hoge mate iets zeggen of een doel bereikt wordt. Dit maakt dat deze indicatoren geschikt zijn om op doelen te kunnen sturen. De kernindicatoren zijn noodzakelijk om een goede invulling te geven aan de monitoring (need to have) en zijn samengevat in de tabellen op de volgende pagina.

Iedere kernindicator kent twee soorten streefwaarden, aansluitend bij de systematiek van de Sociale Agenda:

- **Drempelwaarde**
  De regio mag niet onder deze waarde komen; wordt de waarde onderschreden, dan is extra inzet of herprioritering nodig. Soms gaat het om behoud van een bepaald niveau en soms om een lichte verbetering – afhankelijk van de indicator, de huidige score en ook de specifieke doelstelling waar deze bij hoort.

- **Ambitiewaarde**
  De stip op de horizon waarmee we laten zien hoe groot de sprong moet zijn om écht onderscheid te maken. Dat moeten waarden zijn waar ambitie uit spreekt, waarvoor veel moet meezitten, maar die ook niet onrealistisch zijn.

Doel 1: Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
Emissie-intensiteit	CBS	Eenmalig	*Nader uit te werken*	*Nader uit te werken*
Tevredenheid met woon-omgeving	CBS	Driejaarlijks (2024)	De regio scoort minimaal 83,8% conform het Nederlandse gemiddelde, elke deelregio (variërend van 72% - 90%) behoudt minstens zelfde niveau	De regio scoort beter dan het Nederlands gemiddelde en geen enkele gemeente binnen de regio scoort meer dan 2 procentpunt onder het gemiddelde: Geen enkele deelregio onder de 81,8%

Doel 2: Het verdienvermogen van de regio verhogen en het bevorderen van ondernemerschap

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
Gestarte vestigingen per 10.000 inwoners	WSJG / KVK	Per kwartaal (2024)	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: 140 per 10.000 inwoners	Regio gelijk aan NL: 156
Aantal vestigingen van snelgroeiende bedrijven per 10.000 inwoners	WSJG / KVK	Jaarlijks, maar tot 2020*	Regio gelijk aan referentie landelijk: 12	Regio gelijk aan NL: 13
EEI	Universiteit Utrecht / Birch	Jaarlijks (2024)	Oost-Groningen verbetert naar 7; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 7,5 tot 8; Overig Groningen niet slechter	Oost-Groningen verbetert naar 7,5; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 8 tot 8,5; Overig Groningen naar 13

Doel 2/3: Het verdienvermogen van de regio verhogen en meer talent benutten

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
Mediaan besteedbaar inkomen	CBS	Jaarlijks (2022)*	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: ca. € 39.300	Regio gelijk aan NL: ca. € 41.700
Huishoudens onder lage-inkomensgrens	CBS	Jaarlijks (2022)*	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: 4,5%	Regio gelijk aan NL: 4.4% en geen enkele gemeente zit boven de 5% (muv Groningen als gemeente: niet hoger dan 5,5%)

Doel 3: Meer talent ontwikkelen, beter benutten en aan de regio binden

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
Stay rate	Talentmonitor Groningen	N.t.b.	Halvering achterstand regio op alle opleidingsniveaus tov NL: mbo 61%, hbo 45%, wo 30%	Regio doet het beter dan NL: mbo 65%, hbo 55%, wo 35%
Inverse van stay rate	Talentmonitor Groningen	N.t.b	Halvering achterstand stay rate regio t.o.v. NL (zie hierboven) in combinatie met een inverse stay rate voor provincie Groningen die niet onder de 23% daalt	Stay rate voor de regio gelijk aan NL (zie hierboven) in combinatie met een inverse stay rate voor de provincie Groningen die niet onder de 23% daalt -> NB dit kan alleen als het lukt om ook meer mensen die zijn opgegroeid buiten de provincie aan te trekken
Onbenut arbeids-potentieel	CBS	Jaarlijks (2024)	Regio gelijk aan NL: 8,7%, en Groningen als gemeente richting aan referentie stad: 11%	Regio doet het beter dan NL en halveert afstand tot referentie landelijk: 7,1%, en Groningen als gemeente gelijk aan referentie stad: 10,2%

Doel 4: Meer kennis uit de regio verzilveren

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
Aantal spin-offs voortkomend uit kennisinstellingen	RUG	Jaarlijks	*Nader uit te werken*	*Nader uit te werken*
Verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners	RVO	Vijfjaarlijks (2023)	Regio zit op 30 per 100.000 inwoners	Regio zit op 38 per 100.000 inwoners

Doel 5: Versterken van ons regionale economische zelfbewustzijn en ons imago

Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
ISI van Groningers	Imago-monitor Groningen	Jaarlijks (2024)*	Provincie vergelijkbaar met Friesland en Noord-Brabant: 7	Provincie hoger dan Friesland en Noord-Brabant: 7,5
ISI van niet-Groningers			Provincie vergelijkbaar met Friesland en Noord-Brabant: 5,5	Provincie hoger dan Friesland en Noord-Brabant: 6,5
Verwachting Groningers over ISI van niet-Groningers			Provincie vergelijkbaar met Friesland en Noord-Brabant: 4	Provincie hoger dan Friesland en Noord-Brabant: 6
ISI van niet-Groningse bedrijven			Regio richting score van ‘(zeer) goed’: 5,5	Regio op score ‘(zeer) goed’: 7

Naast de kernindicatoren heeft de Economische Agenda een aantal signaal-indicatoren. Deze indicatoren zijn interessant om te monitoren in het kader van de Economische Agenda omdat ze een breder beeld geven over hoe we er voor staan. Hier worden geen streefwaarden aan gekoppeld. Deze indicatoren zijn wel essentieel voor een goede ontwikkeling van de regio. Zie Tabel 1 voor een weergave van de signaalindicatoren. Voor de achtergrond van deze indicatoren verwijzen we naar het advies van Rebel. De kern- en signaal-indicatoren bieden gezamenlijk een breed inzicht in de economische situatie van de regio en hoe deze situatie zich verhoudt tot het landelijk gemiddelde.

Tabel 1: Signaalindicatoren voor de Economische Agenda

Hoofddoel	Signaalindicatoren
1. Het stimuleren van een toekomstbestendige economie in een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving	• Living Planet Index • Emissies van fijnstof naar de lucht • Kwaliteit van zwemwater binnenwateren
2. Het verdienvermogen van de regio verhogen en het bevorderen van ondernemerschap	• Aanbod kapitaal mkb (€) • Totale export (goederen en diensten)
3. Meer talent ontwikkelen, dit talent beter benutten en aan de regio binden	• Voortijdig schoolverlaters (%) / startkwalificaties • Netto arbeidsparticipatie (%)
4. Meer kennis uit de regio verzilveren	• Innovatieve bedrijven (%) • Publieke R&D uitgaven (% bruto regionaal product) • Private R&D uitgaven (% bruto regionaal product) • Arbeidsproductiviteit (€/gewerkt uur)
5. Versterken van ons regionale economische zelfbewustzijn en ons imago.	• Trots Groningers op provincie/woonplaats (rapportcijfer)

Monitoring van output en outcome
Bovenstaand overzicht geeft weer welke kernindicatoren goed passen bij de gekozen doelen en streefwaarden. Het betreffen zogenaamde outcome-indicatoren: cijfers die laten zien of de doelen uiteindelijk zijn behaald. Vaak is er een aanzienlijke vertraging tussen het opschrijven van een bepaalde interventie, het uitvoeren ervan (output) en het moment dat het effect ervan is terug te zien in (CBS-)cijfers (outcome). Daarom gaat de Economische Agenda op termijn ook de outcome monitoren, zodat inzichtelijk is wat de voortgang van de uitvoering is en zodat op die manier al eerder is te bepalen of het aannemelijk is dat de doelstellingen worden behaald. Dit kan pas wanneer meer duidelijk is over de uitvoering van concrete maatregelen van de Economische Agenda.

Samenhangende monitoring via de Staat van Groningen en Noord-Drenthe
In de Staat van Groningen en Noord-Drenthe wordt periodiek verantwoording afgelegd over de voortgang van Nij Begun en daarmee ook de Economische Agenda. Binnen de regio bestaan verschillen. Dat de regio als geheel of een bepaalde gemeente op het landelijk gemiddelde scoort, kan verhullen dat er in specifieke gebieden grote problemen bestaan die moeten worden aangepakt. Dat is meegenomen in de opzet van de monitoring. De indicatoren bieden gezamenlijk een breed inzicht in de economische situatie van de regio en hoe deze zich verhoudt tot het landelijk gemiddelde.

Bij de indicatoren is rekening gehouden met twee aspecten. Enerzijds een logische aansluiting op de doelen van de Economische Agenda en het streven naar brede welvaart. Anderzijds databetrouwbaarheid, -beschikbaarheid (ook op lokaal niveau) en de frequentie van rapportage. Als de precieze uitvoeringsstructuur en bijbehorende maatregelen voor de Economische Agenda verder zijn uitgewerkt, kunnen indicatoren en streefwaarden nader worden uitgewerkt. Dit is iets om samen met de relevante partijen te doen. Streefwaarden kunnen op verschillende manieren worden geformuleerd[10]. Mochten er in de tussentijd nieuwe indicatoren beschikbaar komen die beter de doelen van de Economische Agenda weerspiegelen, dan kan ervoor gekozen worden deze in het monitoringsapparaat op te nemen. Dit weerspiegelt het adaptieve karakter van de agenda.

Voor de bepalingen in de Groningenwet is gekozen voor een benchmark (binnen één generatie tenminste op het nationaal gemiddelde te komen op de belangrijkste indicatoren van brede welvaart). Voor de Economische Agenda zijn streefwaarden omgezet in absolute waarden: die zijn transparant, direct te koppelen aan beleidsinstrumenten en voorkomen dat we ons richten op een steeds verschuivend nationaal gemiddelde. Het is immers moeilijk schieten op een bewegend doel. De ambitie- en drempelwaarden gelden voor het dertigjaars eindpunt; voor tussentijdse sturing kan worden gedacht aan een trendlijn, waarmee tijdig kan worden bijgestuurd als het tempo achterblijft.

10 Zie advies Rebel 'Economische Agenda - Indicatoren en streefwaarden' (2025) op: nijbegun.nl/documenten

Overzicht van alle indicatoren

Doelen	Kernindicator	Bron	Frequentie (meest recent)	Drempelwaarde	Ambitiewaarde
1	**Emissie-intensiteit**	CBS	Eenmalig (2020)	*Nader uit te werken*	*Nader uit te werken*
1	**Tevredenheid met woonomgeving***	CBS	Driejaarlijks (2024)	Elke deelregio (variërend van 72% - 90%) behoudt minstens zelfde niveau	Geen enkele deelregio onder de 82%
2/3	**Mediaan besteedbaar inkomen***	CBS	Jaarlijks (2022)	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: ca. € 39.300	Regio gelijk aan NL: ca. € 41.700
2/3	**Huishoudens onder lage-inkomensgrens***	CBS	Jaarlijks (2022)	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: 4,5%	Regio gelijk aan NL: 4.4% en geen enkele gemeente zit boven de 5% (m.u.v. Groningen als gemeente: niet hoger dan 5,5%)
2	**Gestarte vestigingen**	WSJG / KVK	Per kwartaal (2024)	Halvering achterstand regio t.o.v. NL: 140 per 10.000 inwoners	Regio gelijk aan NL: 156
2	**Aantal vestigingen van snelgroeiende bedrijven**	WSJG / KVK	Jaarlijks, maar tot 2020	Regio gelijk aan referentie landelijk: 12	Regio gelijk aan NL: 13
2	**EEI**	Universiteit Utrecht / Birch	Jaarlijks (2024)	Oost-Groningen verbetert naar 7; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 7,5 tot 8; Overig Groningen niet slechter	Oost-Groningen verbetert naar 7,5; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 8 tot 8,5; Overig Groningen naar 13
3	**Stay rate**	Talentmonitor Groningen	N.t.b.	Halvering achterstand regio op alle opleidingsniveaus tov NL: mbo: 61%, hbo: 45%, wo: 30%	Regio doet het beter dan NL: mbo: 65%, hbo: 55%, wo: 35%
3	**Inverse van stay rate**	Talentmonitor Groningen	N.t.b	Halvering achterstand stay rate regio t.o.v. NL (zie hierboven) in combinatie met een inverse stay rate voor provincie Groningen die niet onder de 23% daalt	Stay rate voor de regio gelijk aan NL (zie hierboven) in combinatie met een inverse stay rate voor de provincie Groningen die niet onder de 23% daalt
3	**Onbenut arbeidspotentieel**	CBS	Jaarlijks (2024)	Regio gelijk aan NL: 8,7%, en Groningen als gemeente richting aan referentie stad: 11%	Regio doet het beter dan NL en halveert afstand tot referentie landelijk: 7,1%, en Groningen als gemeente gelijk aan referentie stad: 10,2%
4	**Aantal spin-offs voortkomend uit kennisinstellingen**	RUG	Jaarlijks (2022)	Nader uit te werken	Nader uit te werken
4	**Verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners**	RVO	Vijfjaarlijks (2023)	Regio zit op 30 per 100.000 inwoners	Regio zit op 38 per 100.000 inwoners
5	**ISI van Groningers**	Imagomonitor Groningen	Jaarlijks (2024)	Provincie vergelijkbaar met Friesland en Noord-Brabant: 7	Provincie hoger dan Friesland en Noord-Brabant: 7,5
5	**ISI van niet-Groningers**			Provincie vergelijkbaar met Friesland en Noord-Brabant: 5,5	Provincie hoger dan Friesland en Noord-Brabant: 6,5
5	**Verwachting Groningers over ISI**	Universiteit Utrecht / Birch	Jaarlijks (2024)	Oost-Groningen verbetert naar 7; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 7,5 tot 8; Overig Groningen niet slechter	Oost-Groningen verbetert naar 7,5; Noord-Drenthe en Delfzijl naar 8 tot 8,5; Overig Groningen naar 13
5	**ISI van niet-Groningse bedrijven**			Regio richting score van '(zeer) goed': 5,5	Regio op score '(zeer) goed': 7

*Deze kernindicatoren zijn ook onderdeel van de Brede Welvaartsindicatoren van het CBS.

10 Vervolg

Om de Economische Agenda de komende dertig jaar te realiseren, zijn er in 2025 een aantal vervolgstappen te zetten:

1. **Uitvoeringsplan**
   De hier genoemde thema's werken we in 2025 met ondernemers, kennis-instellingen en overheden uit in een eerste uitvoeringsplan. In deze aanpak voor de korte termijn beschrijven we de voorgenomen activiteiten en beschikbare budgetten. We stellen dit op in samenhang met lopende trajecten zoals de omgevingsvisies en het NOVEX-gebied Groningen/ Masterplan Zeehavens en het gebiedsplan Toekomst Landelijk Gebied. De activiteiten binnen dit plan kunnen uiteenlopen van projectfinanciering tot fondsvorming, projectontwikkeling en uitvragen. Het uitvoeringsplan wordt in de toekomst periodiek herijkt onder leiding van de stichting in de uitvoeringsstructuur. Het openbaar lichaam neemt vervolgens besluiten over deze meerjarenprogramma's. De koers die we willen varen richting structurele economische verbeteringen en maatschappelijke meerwaarde is duidelijk. De precieze stappen krijgen de komende decennia vorm, meebewegend met ontwikkelingen en kansen.

   Omdat dit uitvoeringsplan wordt opgesteld zonder aansturing vanuit de gewenste governance zal deze een korte(re) looptijd krijgen dan de geadviseerde reguliere zes jaar. Ook is de nieuwe uitvoeringsstructuur nog niet beschikbaar om het uitvoeringsprogramma vast te stellen, dit zal nu via dezelfde procedure als de Economische Agenda zelf verlopen.

2. **Implementeren en verder uitwerken van de uitvoeringsstructuur**
   Na besluitvorming over de Economische Agenda en de daarin beschreven hoofdlijn van de uitvoeringsstructuur, moeten de dan besloten onderdelen (openbaar lichaam en stichting Economische Agenda) formeel worden opgericht en ingericht. Ook is er op een aantal punten uitwerking nodig in samenspraak met betrokken partijen.

   Daarnaast moet de uitvoering verder worden vormgegeven: wie doet wat en hoe zijn verantwoordelijkheden en sturing belegd. En hoe richten we de ondersteuning van GR en stichting in. Over al deze onderwerpen is vervolgens besluitvorming nodig.

3. **Financieringsinstrumenten**
   De benodigde instrumenten om daadwerkelijk resultaten te behalen worden verkend en verder vormgegeven. De doelen, voorwaarden en uitgangspunten uit deze agenda en de inhoudelijke aanscherping die daaruit voortkomt in een meerjarig uitvoeringsplan, vertalen we in transparante procedures van beoordeling en toekenning en passende financieringsinstrumenten.

Terwijl we aan (de uitwerking van) de Economische Agenda werken staat de wereld niet stil. We houden samen met bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en overheden de vinger aan de pols. Welke economische en maatschappelijke ontwikkelingen zien we en welke kansen doen zich voor die passen bij de doelen van de Economische Agenda? Hoe ontwikkelen bestaande initiatieven, programma's en projecten zich en waar zien we samenhang? De samenwerking zoals die straks formeel wordt vormgegeven, willen we nu al in gang zetten. Of het nu gaat om het betrekken van volksvertegenwoordigingen of het benutten van de kennis en kunde uit de regio en het land.

Literatuur

Arbeidsmarktregio Groningen (2024). Regio in beeld 2024- 2025.

Arbeidsmarktregio Groningen (2024). Regioschets basiscijfers jeugd 2023.

Atlas Research (2024). Middeldorp, M., Veldkamp, J. en Joosse, A. Aanknopingspunten voor een Nij Begun.

Bathelt, H., Malmberg, A. en Maskell, P. (2004). Clusters and knowledge: Local, buzz, global pipelines and the process of knowledge creation, Progress in Human Geography, 28(1).

Bijkerk, S. en Raspe, O. (2024). Bredere-welvaartslens biedt nieuw zicht op ongelijkheid. ESB,15 mei 2024.

Bijkerk, S. en Raspe, O. (2024). Eerste generatie theoretisch opgeleiden ervaren minder brede welvaart. Utrecht: RaboResearch.

Bijkerk, S. en Raspe, O. (2024). Kleinere bedrijven op grotere achterstand in transitie naar nieuwe economie. Utrecht: RaboResearch.

Boisen, M., Terlouw, K., Groote, P. en Couwenberg, O. (2018). Reframing place promotion, place marketing, and place branding – moving beyond conceptual confusion. Cities, 80.

Boschma, R. en Balland, P. (2022). Nieuwe methode brengt kansen op regionale vernieuwing in kaart. ESB, 107.

Brakman, S. en Dijk van J. (2024). 'Regionaal beleid, Elke Regio Telt, wat moet anders voor het Noorden?'. Research Report Faculty of Economics & Faculty of Spatial Sciences, University of Groningen, mei 2024. Achtergrondrapport voor het advies 'Wat kan Elke regio telt! betekenen voor een Sterk Noord Nederland? Concrete suggesties voor het Noorden' van SER Noord-Nederland.

CBS (2018). Monitor Brede Welvaart 2018, Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dijk, van J., Brunow, S. en Dall Schmidt, T. (2022). The long-term consequences of brain drain related to depopulation on social and territorial cohesion with a focus on the North of the Netherlands and a short comparison with Germany and Denmark: Research Report Department of Economic Geography. Groningen: RUG - Faculty of Spatial Sciences.

Erken, H. (2024). Lage groei productiviteit mede door ongunstige structuur economie. ESB, 109.

Garretsen, H. (2019). Een pleidooi voor indirect innovatiebeleid, Me Judice, 26 september 2019.

Garretsen, H. (2024). Gevestigde kritiek op industriebeleid botst met nieuwe realiteit. ESB, 109.

Garretsen, H., McCann, Ph., Martin, R. en Tyler, P. (2013). The future of regional policy, Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 6.

Hospers, G.J. (2010). Making sense of place: from cold to warm city marketing, Journal of Place Management and Development, Vol. 3 No. 3, pp.

Hospers, GJ. (2010). Spatial self-preference: On the limits of place marketing to attract new residents and firms. Place Brand Public Dipl 6.

Hospers, G.J. (2020). A Short Reflection on City Branding and its Controversies, TESG.

JongerenTop (2024). Jong in Groningen, de dialoogsessies. Kantar Public (2022). Imagomonitor Groningen 2022.

Kantar Public (2023). Imagomonitor Groningen 2023. KAW (2024). Masterplan Regiocentra Groningen.

Kleinknecht, R. (2024). Investeren in verdienvermogen vergt politici met lef. ESB, 109.

Masterplan Campussen (2023). Eindrapportage Toekomstagenda Groningen.

NOM (2024). Energie voor de toekomst.

NOM (2024). Van economische achterblijver naar innovatieve koploper.

Nijs, S. en Thissen, M. (2024). Duurder gas drukt de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie. ESB, 109.

Planbureau voor de Leefomgeving (2024). Brede welvaart in elke regio. Voor welke keuzes staat het Rijk?

Porter, M.E. (2000). Location, competition and economic development: local clusters in a global economy, in: Economic Development Quarterly, 141.

RaboResearch (2022). Nieuwe energie en sterkere chemie in Metropoolregio Groningen.

Raspe, O. en Stam, E. (2019). Brede welvaart in de regio verdient meer aandacht. ESB, 104.

Rijksoverheid (2024). Nationale Technologiestrategie. Rijksoverheid (2024). Ruimtelijke Economische Verkenning.

Sander, F.J., Aalders, R., Raspe, O., Bavel, van B., Lippe, van der T., Rijpma, A. en Stam, E. (2024). Brede welvaart herstelt, maar ongelijkheid tussen regio's neemt toe, RaboResearch en Universiteit Utrecht.

SER Noord-Nederland (2014). Aan de slag. Innovatieondersteuning voor het mkb in Noord-Nederland.

SER Noord-Nederland (2023). Voorwaarden voor regionale innovatie.

SNN (2021). Research- en innovatiestrategie voor slimme specialisatie (RIS3) voor Noord-Nederland 2021-2027.

SNN en Rijksuniversiteit Groningen (2024). Innovatiemonitor Noord-Nederland 2024.

Span, T. et. Al. (2024). Start-ups groeien harder dan andere starters. ESB, 109.

Stam, E. (2022). Er is meer inzicht nodig in de effectiviteit en efficiëntie van ondernemerschapsbeleid. ESB, 107.

Storper, M. en Venables, A. (2004). Buzz: face-to-face contact and the urban economy, in: Journal of Economic Geography, 42.

Talent in de regio (2024). Talentmonitor. www.talendinderegio.com/talentmonitor.

Venhorst, V.A., Edzes, A.J.E., Broersma, L. en Dijk, van J. (2011). Brain drain of brain gain? Hoger opgeleiden in grote steden in Nederland. Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

Vogelaar, J.J., Cloosterman, E., Stam, E. en Oosterwaal, L. (2020). Economisch beleid regio: naar een missie-gestuurde ecosysteembenadering. Economisch Statistische Berichten. Jaargang 105 (4790), 8 oktober 2020.

Vogelaar, S. en Stam, E. (2024). Kritiek op de 'ondernemende staat' biedt lessen voor beleid. ESB, 109.

Weterings, A., Staak, van der M., Snellen, D. en Thissen, M. (2024). Brede welvaart in elke regio. Voor welke keuzes staat het Rijk? Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Colofon

Fotografie
Zeemering Media, Stella Dekker, Peter Tahl, Niels Knelis Meijer, Deon Prins, Koos de Wit, Vincent Lublink, provincie Drenthe, Moament Media

Ontwerp
Buro Open

Economische Agenda
Dit document is vastgesteld door de colleges van de gemeenten in Groningen en Noord-Drenthe, het college van de provincie Groningen, de dagelijks besturen van de twee waterschappen in de regio en de ministerraad. We hebben tijdens het ontwikkelen van dit document op drie momenten gevraagd aan iedereen in Groningen en Noord-Drenthe om hierop te reageren, namelijk bij het ontwikkelen van: de uitgangspunten, de doelen en deze Economische Agenda. De reacties hebben we gebruikt bij aanpassingen die we gedaan hebben.

Nij Begun
De parlementaire enquêtecommissie gaswinning trok 24 februari 2023 harde conclusies. Groningers en Drenten verdienen een nij begun: een mooie, leefbare, veilige en betere toekomst. Dertig jaar lang wordt gewerkt aan herstel en perspectief. De gevolgen van de gaswinning laten diepe sporen na bij een groot deel van onze inwoners. Een noodzakelijke voorwaarde voor een betere toekomst is het herstel van woningen én mensen. Zo lang als nodig. Koste wat kost. Het aanpakken van schade, versterking en herstel is daarom de belangrijkste prioriteit. Daarnaast is 200 miljoen euro per jaar beschikbaar voor sociaal en economisch perspectief. Ook is er in totaal de komende tien jaar (tot 2035) 1,65 miljard euro voor de isolatie van woningen beschikbaar. In Groningen en Noord-Drenthe zetten we samen de schouders eronder.

Versie 13 juni 2025

ONS NIJ BEGUN
MAKEN WE SAMEN